

Mikä subjekti on?

MARJA-LIISA HELASVUO JA TUOMAS HUUMO

1 Lähtökohtia

Tarkastelemme tässä artikkelissa suomen kielen subjektin kategoriaa ja sitä, miten se tulisi kuvata ja rajata suhteessa muihin syntaktisiin funktioihin. Koska tavoitteenamme on kategorian rajojen selkiinnyttäminen, päähuomiomme kohteeksi otamme subjekti-kategorian rajatapaukset ja epäprototyyppiset jäsenet. Näitä ovat etenkin eksistentiaali-lauseiden ja eräiden niitä läheisesti muistuttavien konstruktoiden elementit, joita syntaktisessa kirjallisuudessa on toisinaan pidetty subjekteina, toisinaan muina lauseen-jäseninä. Subjektia on fennistiikassa usein käsitelty myös suhteessa lausetyyppeihin, minkä vuoksi kiinnitämme huomiota erityisesti lausetyypin tai kieliopillisen konstruktion osuuteen subjektin määrittelyssä. Pohdinnan perusteella esitämme oman näkemyksemme siitä, miten suomen subjektin kategoria tulisi rajata.

Aiemmassa fennistisessä kirjallisuudessa epätyypillisiä subjekteja on usein verrattu subjektin prototyyppiin (erit. Hakulinen 1983, vrt. Keenan 1976). Tällöin lähtökoh-tana on ajatus, että subjektin kategoria on piirrekimppu, joka koostuu syntaktisista, semanttisista ja diskurssiominaisuuksista (Hakulinen 1983: 242 nimittää diskurssiomi-naisuuksia ”temaattisiksi”) ja johon kuuluu enemmän tai vähemmän prototyyppisiä jäseniä. Subjekteista ne, jotka ovat lähinnä prototyyppiä, toteuttavat näitä kriteerejä parhaiten (Hakulinen 1983: 242–243). Vaihtoehtoinen lähtökohta on subjektiuden konstruktiokohtaisuus. Tällöin syntaktiset funktiot määritellään konstruktion kautta, ja eri konstruktoiden subjektit voivat poiketa toisistaan olennaisestikin. Nykylingvistiikassa tällaista ajattelua edustaa selkeimmin ns. radikaali konstruktiokielioppi (Croft 2001). Fennistiikassa konstruktiolähtöinen ajattelu on ollut mukana analysoitaessa suomen lausetyyppejä ja niiden jäseniä. Tällaista ajattelua edustavat esimerkiksi Hakasen (1972, 1978) analyysit eksistentiaalilauseen subjektin ja normaalilauseen (perus)subjektin eroista.

Tässä artikkelissa pohdimme erilaisten suomen kielen konstruktoiden subjekteina pidettyjen elementtien subjektiutta kieliopillisista, semanttisista ja diskurssinäkökul-mista. Tarkastelun yhtenä lähtökohdana on kognitiivisen kielitieteen näkemys käsit-teistyksestä, jolla tarkoitetaan yleisesti ottaen kognitiivista prosessointia (Langacker 1987: 5), kielen näkökulmasta täsmällisemmin kielellisen ilmauksen heijastamaa tul-kintaa kuvattavasta tilanteesta, sen osallistujista ja näiden välisistä suhteista. Käsitteis-

tys perustuu osin kielisysteemin konventioihin, osin kulloisenkin puhujan valintoihin. Käsitteistykseen liittyy esimerkiksi se, millaisilla ilmauksilla tilanteen osallistujiin ja niiden välillä vallitseviin suhteisiin viitataan, mitä tilanteesta kielennetään ja mitä ei, ja minkä osallistujan näkökulmasta tilanne esitetään. Lisäksi tarkastelumme hyödyntää vuorovaikutuslingvistiikan perinnettä ja pohjaa siinä erityisesti diskurssi-funktionaaliseen tutkimushaaraan, jossa kantavana ajatuksena on se, että kielen rakenteiden kuvaukseen kuuluu olennaisena osana sen tarkastelu, miten kyseisiä rakenteita käytetään ja millaisia tehtäviä ne toteuttavat diskurssissa. Subjektin kategorian kautta sivuamme samalla näiden nykyfennistiikassa paljon käytettyjen lähestymistapojen yhtymäkohtia ja kosketuspintoja: eräät kummankin tutkimussuunnan käyttämät analyysitavat ja termit ovat varsin lähellä toisiaan, vaikka niiden taustaoletukset ja lähtökohdat ovatkin osaksi erilaiset.

Johdannoksi subjektin käsittelylle tarkastelemme *Ison suomen kieliopin* (ISK 2004) erottamia subjektityyppejä. ISK on tämänhetkisen kieliopin tutkimuksen keskeinen lähde, joka kokoaa yhteen aiempaa tutkimusta ja tarjoaa lähtökohdan myös omalle tarkastelullemme. Erittelemme myös aiemmassa kirjallisuudessa esitettyjä subjektin syntaktisia, semanttisia ja diskurssi-piirteitä, ja esittelemme sitä, millainen kuva subjektista niiden kautta piiryy. Tarkastelemme subjektia suhteessa lausetyyppihin, ja pureudumme eräisiin ongelmallisiin subjektitapauksiin erilaisissa konstruktioissa. Pohdimme, onko kieliopin ja semantiikan näkökulmasta epäprototyypinen subjekti poikkeava myös diskurssiominaisuuksiltaan. Tarkasteltavia semanttisia seikkoja ovat mm. subjektin semanttinen rooli, sen suhde lauseen muihin elementteihin sekä sen semanttinen tehtävä koko lauseen tasolla. Viimeksi mainittu näkökohta liittyy etenkin siihen, millaiset suomen subjektit täyttävät subjektille kognitiivisessa kieliopissa esitetyn määritelmän (ks. esim. Langacker 1987: 493; 1991a: 209–246) eli toimivat lausetason *muuttujana* (epäformaalisti: *prominenteimpana osallistujana*¹) ja *alkupisteenä*, jonka näkökulmasta lauseen kuvaamaa tilannetta tarkastellaan (vrt. myös Chafe 1994: 82–83). Alkupisteenä toimiminen rakentaa samalla sillan subjektien semanttisen ja diskurssitason tarkastelun väliin, sillä elementin toimiminen alkupisteenä voidaan käsittää yhtä hyvin semanttiseksi kuin diskurssi-piirteeksi. Tärkeä diskurssi-piirre on myös se, esitteleekö subjekti tarkoitteen ja viitataan sille diskurssissa uudestaan. Osoittautuu, että nämä ominaisuudet eivät aina käy yksin ja että eri systeemien kautta tarkasteltuna subjektin kategoria näyttää varsin erilaisena.

2 Perussubjekti ja marginaaliset subjektityypit: prototyypisyyden näkökulma

ISK lähestyy subjektin kategoriaa paljolti prototyypiajattelun kautta. ISK:n subjektia koskevan analyysin lähtökohdaksi on *perussubjekti*, joka on subjekteista taajakäyttöisin

---

1. Muuttujan (*trajector*) tekninen määritelmä englanniksi on *figure within a relational profile* (Langacker 1987: 231), joka on suomennettu muotoon "[relaationaalisen] predikaation hahmossa korosteisena esiintyvä entiteetti" (Leino 1993: 80).

ja jossa yhdistyvät prototyyppisen subjektin kieliopilliset, semanttiset ja diskurssiominaisuudet. Lisäksi ISK käsittelee erilaisia subjekteja yhtäältä subjektien oman kieliopillisen koodauksen, toisaalta lausetyyppien kautta, siis konstruktioilähtöisesti.

ISK:n antama määritelmä subjektille on seuraava (VISK, määritelmät, s.v. *subjekti*):

Subjekti on nominaalisen lausekkeen lauseenjäsentehtävän nimitys. Subjektiksi sanotaan verbin ensisijaista täydennystä, joka on esim. tekoa kuvaavassa aktiivilauseessa semanttiselta rooliltaan agentti, tekijä. Subjekti on yleensä nominatiivissa, ja lauseen predikaatti kongruoi sen kanssa, esim. *Sinä pääsit läpi, Lapset ymmärsivät asian*. Tällaista subjektia sanotaan perussubjektiksi. Lisäksi subjekti voi olla genetiivissä (*Sinun täytyy tulla*) tai partitiivissa (*Pihalla leikkii lapsia*), ja subjektina voi olla myös lause tai infiniittirakenne. Sanajärjestykseltään neutraalissa lauseessa perussubjekti on predikaattiverbin edellä teemapaikassa.

Määritelmästä voi huomata, että siinä käytetään subjektin ainoana **kattavana** kriteerinä sitä, että se on verbin ensisijainen täydennys. Muut annetut luonnehdinnat koskevat **tyypillisen** subjektin ominaisuuksia: semanttista roolia, sijamuotoa ja kongruenssia. Vaikka tätä ei määritelmässä suoraan sanota, mainitut ominaisuudet koskevat **ainoastaan** yhtä subjektityyppiä, perussubjektia. Määritelmässä mainitut genetiivi- ja partitiivisijaiset sekä lause- tai infiniitivimuotoiset subjektit eivät nimittäin täytä sijamuotokriteeriä eivätkä voi laukaista kongruenssia. Niihin ei myöskään sovellu agenttiivisuuskriteeri, koska ne eivät tavallisesti esittele tilanteen sellaista osallistujaa, jonka rooli voisi olla agenttiivinen.

Subjektia käsittelevän osuutensa alussa ISK (2004: 868) toteaa erottavansa sijamuodon ja kongruenssin avulla kolme subjektin lajia. Nämä ovat perussubjekti, eksistentiaalisubjekti ja genetiivisubjekti. Lähempi tarkastelu kuitenkin osoittaa, että kolmesta subjektin lajista vain perussubjekti erotetaan sijamuodon ja kongruenssin perusteella. Eksistentiaalisubjektin ja genetiivisubjektin määritelmässä tukeudutaan niihin konstruktioityyppeihin, joissa nämä esiintyvät. Eksistentiaalisubjektista määritelmässä sanotaan, että se on eksistentiaalilauseen subjekti, ja viitataan edelleen ISK:n eksistentiaalilauseetta koskevaan pykälään. Genetiivisubjekti taas määritellään nesessiivirakenteen ja infiniittisen rakenteen subjektiksi.

Eksistentiaalisubjektin (e-subjektin) sijoina ISK mainitsee sekä nominatiivin että partitiivin, joiden vaihtelu perustuu yhtäältä subjektilausekkeen omiin tekijöihin (onko sen edussana ainesana tai monikkomoto; nämä tekijät yleensä aiheuttavat partitiivimerkinnän) ja toisaalta lauseen myönteisyyteen tai kielteisyyteen (kieltolauseessa e-subjekti on partitiivissa). Sijamerkinnän lisäksi e-subjekti poikkeaa perussubjektista siinä, että se ei laukaista verbikongruenssia, sijaitsee tyyppillisesti verbin jäljessä ja tulkitaan pääsääntöisesti indefiniittiseksi. Genetiivisubjekti taas on sidoksissa lauseisiin, joissa esiintyy infiniitivimuotoinen verbi.² (ISK 2004: 868.)

2. Genetiivisubjekti voidaan joskus vaihtoehtoisesti tulkita joko finiittiverbin tai infiniitin subjektiksi. ISK:n mukaan genetiivisubjekti "vastaa" tällaisissa konstruktioissa perussubjektia. (ISK 2004: 868.) ISK ei kuitenkaan tarkemmin eksplikoiki, miten "vastaaminen" pitäisi ymmärtää – tuleeko genetiivi-

ISK:n käsittelyssä subjektin määrittely on siis perussubjektia lukuun ottamatta vahvasti sidoksissa niihin lausetyyppisiin, joissa erityyppiset subjektit esiintyvät. Lausetyyppejä erotetaan ISK:ssa useita, ja ne jaetaan (mts. 848) kahtia laajakäyttöisiin, *monikäyttöisiksi lausetyypeiksi* kutsuttuihin rakenteisiin ja idiomaattisempiin, kiteytyneisiin *erikoislausetyyppisiin*. Monikäyttöisiä lausetyyppejä ovat transitiivi-, intransitiivi- ja kopulalauseet, erikoislausetyyppisiin taas kuuluvat eksistentiaalilause (*Pöydällä on kirjoja*), omistuslause (*Vaarilla on saari*), ilmiölause (*Syttyi sota*), tilalause (*Ulkona sataa ja on kylmä*), kvanttorilause (*Sytä on monenlaisia*), tuloslause (*Meistä tulee kuulsia*), tunnekausatiivilause (*Minua pelottaa*) sekä tyyppi, jota kutsutaan lakonisesti nimellä ”genetiivialkuinen” (*Minun on sääli häntä*). Lausetyyppien raja heijastaa subjektin alatyypin rajoja siten, että perussubjektin esiintyminen rajoittuu monikäyttöisiin lausetyyppisiin, e-subjekti taas esiintyy ainoastaan eräissä erikoislausetyypeissä. Osa erikoislausetyypeistä on subjektittomia. Sanajärjestyksen kannalta monikäyttöisiä lausetyyppejä yhdistää se, että niissä teemapaikalla on perussubjekti, kun taas erikoislausetyypeissä teemapaikalla on jotain muuta kuin subjekti (ks. Vilkuna 1989: 37–50, joka lähestyy asiaa *oletusarvoisen teeman* käsitteen kautta). Käsittelemme tuonempana tarkemmin subjektia suhteessa eri lausetyyppisiin.

Esittäessään perussubjektin määritelmää ISK nostaa esiin prototyypisyyden: ”Perussubjekti on nimitys prototyypiselle subjektille, joka on nominatiivissa ja jonka kanssa verbi kongruoi persoonan ja (etenkin norminmukaisessa yleiskielessä) luvun suhteen” (VISK, määritelmät, s. v. *perussubjekti*). Voi huomata, että ISK:n subjektia koskevan osuutensa alussa antamat yleiset subjektin prototyyppiominaisuudet luonnehtivat tässä vain yhtä subjektin alatyyppejä, perussubjektia. Perussubjekti ajatellaan siis koko subjektikategorian prototyyppiksi, mutta samalla ei ole selvää, miten tulisi kohdella niitä subjektityyppejä, jotka poikkeavat siitä. On myös tärkeää huomata, että prototyyppiksi esitetään tässä yhteydessä koko perussubjektin kategoria, mikä erottaa määritelmän niistä edempänä lainaamistamme prototyypisen subjektin luonnehdinnoista, joissa on puhuttu esimerkiksi agentiivisuudesta. Agentiivisuus nimittäin kattaa ainoastaan osan perussubjekteista, ei kaikkia. On merkittävä ero siinä, oletetaanko subjektikategorian prototyyppiksi jokin subjektin alatyypin kokonaisuutena (perussubjekti) vai tämän alatyypin oma prototyyppi (agentiivinen perussubjekti). Vastavalla tavallahan voitaisiin hakea esimerkiksi e-subjektin prototyyppiä, jonka ominaisuus olisi esimerkiksi viittaaminen tarkoitteeltaan uuteen ja kvantiteetiltaan epämääräiseen ainekseen (esim. *Lasissa on mehua*). Yhden subjektin alatyypin prototyyppi ei siten edusta toisen alatyypin prototyyppiä – perussubjekti ja eksistentiaalijäseniä itse asiassa ovat ominaisuuksiltaan monella tapaa toistensa vastakohtia.

Prototyyppiajattelua ja konstruktioilähtöisyyttä ei nähdäksemme voi sovittaa yhteen sillä tavoin kuin ISK pyrkii tekemään, vaan on valittava jompikumpi lähestymistapa. Mikäli halutaan pysyä prototyyppilähtöisessä analyysissä, subjektikäsitystä tulisi kehittää suuntaan, jossa se kattaisi kaikki subjektityypit – subjektin määritelmän olisi toisin sanoen oltava niin yleinen, että se kaikilla subjektikategorian jäsenillä olisi ainakin

---

subjektin sisältävät konstruktio- ja lauserakenteen muunnoksiksi samaan tapaan kuin esimerkiksi passiivirakenteet?

joitain prototyypin kanssa yhteneviä piirteitä. Lausetyyppi- tai konstruktiolähtöinen subjektin määrittely taas edellyttäisi johdonmukaisuuden nimissä kaikkien subjektien, myös perussubjektin, konstruktiokohtaista määrittelyä. Näiden lähestymistapojen rinnalle kolmanneksi vaihtoehdoksi tarjoutuu se, että subjektikategoria rajataan vain perussubjektiin ja epäprototyypilliset tapaukset katsotaan muiksi lauseenjäseniksi (tällaista vaihtoehtoa ovat eksistentiaalisubjektin osalta eri perustein esittäneet mm. Wiik 1974, Toivainen 1986 ja Helasvuo 1996 ja 2001).

Mikäli turvaututaan ensimmäiseen vaihtoehtoon, kaikkia subjektin lajeja yhdistäväksi tekijäksi ISK:n määritelmässä jää vain se, että subjekti toimii verbin ensisijaisena täydennyksenä. Näin määrittelylle subjektille ei jäisi muita yhdistäviä kieliopillisia, semanttisia tai diskurssikäyttäytymiseen liittyviä piirteitä. Toinen vaihtoehto, subjektin konstruktiokohtainen määrittely, taas olisi käyttökelpoinen ainoastaan, mikäli konstruktiot itse pystyttäisiin rajaamaan varsin täsmällisesti. Tämä lienee realistista ns. erikoislausetyypeissä mutta hyvin haastavaa monikäyttöisten lausetyyppien osalta. Kolmannessa vaihtoehdossa pitäydytään suppeaan subjektimääritelmään ja rajataan subjektit niin, että ne ovat nominatiivimuotoisia ja laukaisevat kongruenssin. Tällöin subjektia voidaan kieliopillisten kriteerien lisäksi luonnehtia melko tarkasti myös semanttisesti ja diskurssiominaisuuksien puolesta (ks. tarkemmin seuraavaa lukua). Jäljempänä pyrimme tarkemmin perustelemaan, miksi kolmas vaihtoehto, subjektin suppea rajaus, on mielestämme tyydyttävän.

3 Subjektin kriteerit

3.1 Kieliopilliset seikat

Subjektin kieliopillisia kriteerejä on fennistiikassa pohdittu paljon. Toistuvasti on tuotu esiin se, että suomessa subjekti ei ole yhtä keskeinen lauseenjäsen kuin eräissä muissa kielissä: lauseessa ei tarvitse olla subjektia, ja on lausetyyppejä, jotka ovat (useimmiten) subjektittomia (tila-, tulos- ja tunnekausatiivilauseet; ks. esim. Siro 1964: 16; Shore 1992: 98–104). Subjektin kieliopillisina kriteereinä on käytetty kielitypologisesta tutkimuksestakin tuttuja piirteitä: sijanmerkintää, kongruenssia ja sanajärjestystä.

Sijanmerkinnän osalta on usein kiinnitetty huomiota siihen, että mikäli lauseessa on sekä subjekti että objekti, jälkimmäinen erotetaan subjektista sijapäätteellä (genetiivi/akkusatiivi tai partitiivi), kun taas subjekti on merkittömässä muodossa, nominatiivissa. Hakulinen ja Karlsson (1979: 163–166) mainitsevat tämän keskeisimpänä kieliopillisen subjektin kriteerinä. Tämä on tyyppillinen nominatiivi-akkusatiivijärjestelmää noudattavien kielten merkintätapa: transitiivi- ja intransitiivilauseiden subjekti merkitään yhtenäisesti erotuksena objektista. Helasvuo (2001) on nostonut esiin sen, että subjekteina ja objekteina toimivien lausekkeiden leksikaalinen semantiikka ja luku vaikuttavat sijanmerkintään. Persoonapronomininit noudattavat selkeimmin nominatiivi-akkusatiivijärjestelmää, jossa nominatiivi on subjektin sija ja objekti merkitään siitä poikkeavasti joko akkusatiivilla tai partitiivilla. Sen sijaan muiden pronominien ja täysien NP:iden osalta objektin sijanmerkintään vaikuttaa se, onko lauseessa subjek-

tia vai ei. Subjektit siis merkitään yhtenäisesti nominatiivi-akkusatiivijärjestelmän tapaan mutta objektin merkintään vaikuttaa lausekokonaisuus. Monikollisten NP:iden osalta objektin sijanmerkintä ei välttämättä kerro subjektista mitään, koska sekä subjekti että objekti voivat olla nominatiivissa (vrt. esim. *Lapset söivät jäätelöt*). Helasvuon mukaan monikollisissa NP:issa nominatiivi toimiikin absolutiivin tapaan. (Helasvuon 2001: 40–57.)

Objektin sijanmerkinnän lisäksi on nostettu esiin tietysti subjektin oma sijanmerkintä: subjekti on tyypillisesti nominatiivisijainen. Hakulinen ja Karlsson (1979: 164) puhuvat nominatiivista subjektin ”tunnusmerkittömänä sijana”, Hakulinen (1983) ”prototyyppisen subjektin” sijana, Vilkuna (1996) subjektin ”perustapauksena”, kun taas ISK liittää nominatiivisijaisuuden perussubjektiin. Vilkuna esittää kolmiasteista subjektin määritelmää, jossa ahtaimman käsityksen mukaan subjekteja ovat nominatiivimuotoiset NP:t, joiden kanssa finiittiverbi kongruoi. Hieman laajempaan määritelmään tulevat mukaan myös partitiivi-, infinitiivi- ja lausesubjektit sekä ”infiniittisten lauseiden” genetiivisubjektit. Laajin määritelmä kattaa myös obliikvisubjektit esimerkiksi omistuslauseessa (adessiivisijainen) ja tuloslauseessa (elatiivisijainen). (Vilkuna 1996, termihakemisto, s.v. *subjekti*.) Obliikvisubjektiajatus ei kuitenkaan näytä saaneen kovin laajaa kannatusta fennistiikassa – Vilkunakin (1996: 166–167) esittää sen vain yhtenä vaihtoehtona – eikä esimerkiksi ISK mainitse sitä lainkaan. Sen sijaan genetiivisubjekti on ISK:ssa mukana; se on ISK:n (2004: 868) mukaan nesessiivirakenteen ja infiniittisten rakenteiden subjekti.

Kongruenssi on myös subjektin kieliopillinen tunnusmerkki: finiittiverbi kongruoi subjektin kanssa persoonan ja luvun suhteen. Kongruenssi ei kuitenkaan toimi subjektin erottimena muutoin kuin nominatiivimuotoisen subjektin yhteydessä; se ei koske eksistentiaali- eikä genetiivisubjekteja eikä infinitiivi- tai lausesubjekteja. Kongruenssin merkitystä subjektikriteerinä on tulkittu eri tavoin: ISK (2004: 868) toteaa, että koska muikin lauseenjäsen (objekti, predikatiivi tai osma) voi olla nominatiivissa eli siis sijakriteeri ei osoita subjektia yksiselitteisesti, kongruenssi on vahvin subjektikriteeri. Hieman ristiriitaisena voidaan pitää sitä, että tästä huolimatta ISK pitää subjektina myös eksistentiaalilauseen nominatiivi- tai partitiivisijaista NP:tä – sitähan kongruenssi ei koske. Hakulinen ja Karlsson (1979: 163–166) taas asettavat kongruenssin subjektikriteerinä vasta kolmannelle sijalle; keskeisimpänä he pitävät objektin sijanmerkintää (erotuksena subjektista) ja sen jälkeen subjektin sijanmerkintää. Helasvuon (2001) korostaa sijanmerkinnän ja kongruenssin yhteispeliä ja sitä, miten ne kumpainenkin toimivat selkeimpinä subjektikriteereinä 1. ja 2. persoonan yhteydessä. Kongruenssi on johdonmukaisinta yksikön 1. ja 2. persoonan pronominisubjektien yhteydessä; 3. persoonassa ja monikossa se on moniselitteisempää, etenkin jos tarkastellaan epämuodollisia varieteetteja (ks. Helasvuon 2001: 64–75; Helasvuon & Laitinen 2006).

Sanajärjestyksen osalta Hakulinen ja Karlsson (1979: 164) esittävät, että normaalipainotteisissa, tekstuaalisesti vapaassa väitelauseessa subjekti on ennen verbiä. Vilkuna (1989) korostaa verbinetisen teemapaikan merkitystä sanajärjestyksen kuvauksessa. ISK:n sanajärjestyksokuvaus ja ajatus yhdistää teemapaiikka lausetyyppiäotteeseen noudattaa pitkälti Vilkun tapaa kuvata sanajärjестystä. ISK:n monikäyttöisissä lausetyypeissä teemapaiikalla on perussubjekti, erikoislausetyypeissä taas yleensä jo-

tain muuta kuin subjekti (poikkeuksena genetiivialkuiset lauseet). Tämä vastaa Vilkun ajatusta oletusarvoisesta teemasta (*default T*): se on yleensä perussubjekti mutta tietyissä lausetyypeissä oletusarvoisena teemana on jokin muu kuin subjekti. (Vilkuna 1989: 41, 44–50; ISK 2004: 848–849.) Hakulinen ja Karlsson (1979: 164) toteavat, ettei sanajärjestys toimi erottelevana tekijänä muulloin kuin silloin, kun muut kriteerit eivät asiaa ratkaise (ks. Palander 1991, joka esittää saman argumentin murreaineistoon pohjaten). Subjekti–verbi-järjestyksen ensisijaisuutta tukevat useat korpustutkimusten tulokset: suomessa on vahva tendenssi subjekti–verbi-järjestykselle (Hakulinen, Karlsson & Vilkuna 1980: 145 yleiskielen aineistosta, Huumo 1994 kaunokirjallisuusaineistosta, Helasvuo 2001: 76–77 keskusteluaineistosta). Helasvuo (2001: 79–81) toteaa kuitenkin, että sanajärjestyksessä havaitut tendenssit ovat sidoksissa subjektilausekkeen rakentamiseen ja sen referentiaaliisiin ominaisuuksiin: keskusteluaineistossa subjekti–verbi-järjestys on lähes yksinomainen, kun on kyse 1. ja 2. persoonan subjektista, mutta mikäli subjektina on substantiiviedussanainen NP, subjekti edeltää verbiä huomattavasti harvemmin.

Subjektin kieliopillisia kriteereitä on punnittu eri tavoin. Useat tutkimukset nostavat esiin sen, että subjektikriteerit täyttävät parhaiten nominatiivimuotoiset subjektit (ISK:n perussubjektit), jotka laukaisevat predikaattiverbissä kongruenssin ja sijaitsevat yleensä teemapaikalla. Ongelmallista on se, että subjekteiksi kutsutaan myös eksistentiaalilauseen subjekteja, jotka eivät täytä mitään kieliopillisia subjektikriteereitä. Sen takia esitämme, että kieliopillisten kriteerien pohjalta on perusteltua rajata eksistentiaalilauseen nominatiivi- tai partitiivimuotoiset jäsenet subjektin kategorian ulkopuolelle. Käytämme tästedes eksistentiaalilauseen nominatiivi- tai partitiivimuotoisesta jäsenestä nimitystä e-NP (ks. myös Helasvuo 1996, 2001). Tätä ratkaisua tukevat myös diskurssiopit, joita käsittelemme tuonnempana, sekä semanttiset seikat, mikäli kriteerinä käytetään subjektin tehtävää lausetason muuttujana ja samalla lauseen semanttisena alkupisteenä, jonka näkökumasta tilanne käsitteistetään – e-NP ei nimitäin täytä näitä tehtäviä.

3.2 Semanttiset seikat

Lauseenjäsenten merkitystehtäviä lauseen kuvaamassa tilanteessa on tapana kuvata semanttisten roolien kautta. Semanttisten roolien nimitykset, määrät ja skemaattisuuden aste vaihtelevat kielioppiteorioiden ja tutkijoiden välillä (hyvä katsaus on Levin & Rappaport Hovav 2005: 35–50). Tavallista kuitenkin on, että tiettyä syntaktista funktiota (subjekti, objekti) ei samasteta yksittäiseen semanttiseen rooliin, sillä yksi rooli ei riitä kattamaan kaikkia funktion edustumia. Rooleilla voidaan kyllä luonnehtia prototyyppisiä tapauksia esimerkiksi sanomalla, että subjektin roolina on tavallisesti agentti tai objektin roolina patientti. Lisäksi voidaan esitellä muita mahdollisia rooleja, joita tietyn funktion edustaja voi saada. Tämäntyyppistä analyysia suomen subjekteista ovat tehneet mm. Hakulinen ja Karlsson (1979: 103). Myös ISK:n (2004: 870) subjektin semanttista roolia käsittelevä alaluku keskittyy lähinnä subjektin (oikeastaan perussubjektin) prototyyppiseen agentin rooliin. Lisäksi ISK käsittelee eräitä tästä poikkeavia tapauksia, mutta esimerkiksi eksistentiaalisubjektin semanttisesta roolista ei kyseisessä

kohdassa sanota mitään. Toisenlainen näkökulma kieliopillisten funktioiden merkitystehtäviin on kognitiivisen kieliopin (esim. Langacker 1991a: 216, 2008: 363–370) tapa tarkastella niitä skemaattisella tasolla. Pyrimme seuraavaksi osoittamaan, mitä tällainen lähestymistapa voi antaa subjektin tarkastelulle suomessa.

Tarkasteltaessa kieliopillisten funktioiden merkitystehtäviä skemaattisella tasolla pyritään esittämään tietyn funktion kaikkien edustumien yhteinen merkitys, jonka luonnollisesti on oltava skemaattisempi kuin perinteiset semanttiset roolit. Samalla keskeiseen asemaan nousee tilanteen *käsitteistys*: siinä, missä perinteiset semanttiset roolit perustuvat ensi sijassa käsitteistykseen, skemaattisemmalla tarkastelutasolla käytetyt käsitteet (muuttuja ja kiintopiste) pohjaavat tilanteen konstruointiin, käsitteistäjän huomion kohdistamiseen tiettyihin osallistujiin ja niiden saamaan prominenssiin (Langacker 2008: 365). Koska kognitiivinen kielioppi lähtee siitä, että kielellinen muotoero heijastaa aina merkityseroa ja myös muotokategoriat ilmaisevat skemaattista merkitystä, sen on esitettävä mm. lauseenjäsenille merkitysluonnehdinta, joka kattaa funktion kaikki esiintymät. Langackerin (mm. 1987: 231–236) ratkaisu on luonnehtia subjektia lausetason *muuttujaksi* (trajector), lauseen kuvaaman prosessin prominentimmaksi osallistujaksi, joka predikaatiossa suhteutetaan yhteen tai useampaan *kiintopisteeseen* eli taka-alaisempaan osallistujaan. Ensisijaista kiintopistettä ilmaisee transitiivilauseessa objekti, ja muunlaisia kiintopisteitä ilmaistaan mm. adverbiaaleilla. Eritasoisten muuttujien ja kiintopisteiden välistä suhdetta ilmaisevat verbin lisäksi muut relationaaliset elementit, joihin kuuluvat mm. adpositiot, adjektiivit ja adverbi(aali)t, suomessa lisäksi myös paikallissijojen päätteet.

Langacker (1991a: 209–234) käsittelee subjektikysymystä laajasti, ennen kaikkea muodoltaan transitiivisten lauseiden näkökulmasta. Hänen mukaansa transitiivilause ilmaisee prototyyppisesti energiavirran etenemistä agenttimaisesta osallistujasta patienttimaiseen, mutta sillä voidaan ilmaista myös monia sellaisia suhteita, joissa subjektin valintaa eivät motivoi kuvattavan tilanteen omat piirteet vaan käsitteistäjän subjektiiviset valinnat. Langacker (1991a: 223) katsookin lauseiden asettuvan jatkumolle sen mukaan, missä määrin subjektin eli lausetason muuttujan valinta pohjaa käsitteelliseen sisältöön ja missä määrin subjektiivisiin valintoihin. Esimerkiksi lauseparissa *Pekka muistuttaa Jussia ~ Jussi muistuttaa Pekkaa* subjektin valinta perustuu suoraan puhujan ratkaisuun siitä, kumpaa kuvattavaa henkilöä halutaan käyttää standardina, johon toista verrataan. Lausetason muuttujana toimiminen olisi näin ajateltavissa sel-laiseksi abstraktiksi semanttiseksi tehtäväksi, joka koskisi kaikkia subjekteja.

Lausetason muuttujana toimiva subjekti on Langackerin analyysissä samalla lauseen *alkupiste* (*starting point*). Langackerin (1991b: 382–383) terminologiassa alkupiste tarkoittaa jonkin *luonnollisen polun* (*natural path*) aloittavaa elementtiä.³ Luonnollinen polku taas on ”mikä tahansa kognitiivisesti luonteva kompleksisen rakenteen elementtien järjestys” eli järjestys, jossa lauseen merkitysrakenne koostetaan. Esimerkiksi luonnollisesta polusta sopii energiavirran eteneminen agentista instrumentin kautta patienttiin (*Hän löi vasaralla naulaa*) tai osallistujan lokaliteetin ilmaiseminen suh-

---

3. Langacker (1991a: 247) määrittelee alkupisteen seuraavasti: “[T]he initial element encountered when a complex structure is accessed via some cognitively natural ordering”.

teessa kiintopisteeseen (*Kirja on hyllyssä*). Langackerin alkupisteen käsite tuleekin lähelle mm. Chafen (1994: 82–83) edustamaa diskurssifunktionaalista ajatusta subjektista lauseen alkupisteenä.

Luonnollisen polun alkupisteenä ei kuitenkaan välttämättä ole lauseen subjekti. Luonnollisia polkuja on useanlaisia, eivätkä kaikki lähde subjektista. Alkupisteen tehtävissä voi olla myös esimerkiksi lokaalinen adverbiaali silloin, kun subjektin tarkoite esitellään uutena asiana lokaliteetin sisällöksi (*Hyllyssä on kirja*). Tällaiset ilmaukset edustavat Langackerin termin lokaatiopolkua. On myös syytä huomata, että vaikka lauseen sanajärjestys usein heijastaa elementtien järjestystä luonnollisella polulla, tämä ei ole ehdotonta, eikä polku ole suoraan sidoksissa sanajärjestykseen. Esimerkiksi lauseen *Minua pisti ampiainen* kuvaamassa tilanteessa energiavirta etenee lauseenloppuisen subjektin tarkoitteesta lauseenalkuisen objektin tarkoitteeseen, eikä energiavirran edustama luonnollinen polku siten heijastu sanajärjestyksessä (OVS), jota motivoi pikemminkin osallistujien topikaalisuus ja asema elollisuushierarkiassa (esimerkin analyysistä ks. Vilkkuna 1989: 180–181).

Suomen kielen erilaisten subjektien mahdollisuuksia toimia lauseen alkupisteenä on pohtinut Huumo (1997). Hän on päätenyt tulokseen, jonka mukaan ainostaan perussubjekti toimii alkupisteenä, mutta (ainakaan partitiivimuotoinen) e-NP ei.⁴ E-NP ei nimittäin kannatele näkökulmaa lauseen kuvaamaan tilanteeseen, mikä näkyy esimerkiksi siinä, että monenlaiset adverbiaalit eivät käsitteistä tilanteen ajallista tai paikallista ulottuvuutta e-NP:n tarkoiteen vaan jonkin lauseessa ilmaistun tai implisiittiseksi jäävän osallistujan näkökulmasta. E-NP:n tarkoiteella on pikemminkin taipumus jakautua ajallis-paikallisesti niin, että tarkoitteet voivat vaihtua tilanteen edetessä tai tarkastelunäkökulman ”liukuessa” tilanteen yli. Esimerkiksi perussubjektinen lause *Kirkolta asemalle asti suunnistajat juoksivat tien varressa* kertoo (ensisijaisessa tulkinnassaan) tietyn suunnistajaryhmän etenemisestä kuvatulla reitillä. Tarkastelunäkökulma seuraa subjektin tarkoitetta läpi kuvattavan tilanteen. Vastaava partitiivimuotoisen e-NP:n sisältävä lause *Kirkolta asemalle asti suunnistajia juoksi tien varressa* taas ilmaisee eksistentiaalisesti tilanteen, jossa juoksevia suunnistajia sijaitsee mainitulla väylällä. Lause omaksuu tilanteeseen e-NP:n tarkoiteen ulkopuolisen näkökulman: se ei seuraa suunnistajien etenemistä reittiä pitkin vaan ilmaisee reitin sisällön sitä suuntaisesti tarkastelevan käsitteistäjän näkökulmasta. Tällöin väylän ilmaus toimii käsitteistyksen alkupisteenä ja saa samalla kehysmäisen, lauseyttimeen nähden itsenäisen tehtävän. Huumon (1997) mukaan tämä ja monet muut vastaavanlaiset minimiparit osoittavat, että e-NP ei toimi alkupisteenä, jonka näkökulmasta tilannetta tarkasteltaisiin, vaan e-NP:n sisältävä lause valitsee näkökulmakseen mieluummin joko eksplisiittisesti ilmaistun tai implisiittisen lokaliteetin, jonka sisältöä se tarkastelee. Kuten esimerkkiparista voi myös huomata, ero ei tässäkään tapauksessa riipu sanajärjestyksestä, joka on lauseilla sama, vaan väylällä liikkuvaan olioon viittaavan NP:n sijanmerkinnästä (nominatiivi ~ partitiivi) ja tämän heijastamasta NP:n funktioista perussubjektina tai e-NP:nä. Sinänsä ajatus eksistentiaalilauseen merkityksen sitoutumisesta lokaliteettiin ja tämän sisällön ilmaisemiseen ei ole fennistiikassa uusi

4. Huumo (1997) käyttää nimitystä eksistentiaalisubjekti.

(ks. esim. jo Ikola 1954: 224–226; Schlachter 1958: 57–58), mutta Huumon (1997) artikkeli täsmentää ja tuo erilaisten valinnaisten elementtien funktioiden tarkastelun kautta eksplisiittisesti esille näitä perussubjektin ja partitiivimuotoisen e-NP:n eroja.

Jos e-NP ei ole lauseen semanttinen alkupiste, voidaan hyvin kysyä, onko se myöskään lausetason muuttuja vai tulisiko muuttujana (ja sitä myötä subjektina) pitää jotain muuta elementtiä. Tähän tehtävään tarjoutuisi silloin eksistentiaalilauseelle tyypillinen alkuasemainen lokatiivi, joka Huumon (1997) mukaan toimii myös eksistentiaalilauseen semanttisena alkupisteenä. Tällaisen syntaktisen ratkaisun ongelmana olisi kuitenkin yhtäältä morfologia (lokatiivi-ilmauksen paikallissijamerkintä) ja toisaalta se, että eksistentiaalilause (e-NP:n sisältävä lause) ei aina edellytä lokatiivia, mistä esimerkkinä ovat pelkästä verbistä ja e-NP:stä koostuvat ns. ilmiölauseet (*Syttyi sota, Nousi myrsky*; ISK 2004: 855–856). Paikallissijailmauksen tulkitseminen subjektiksi olisi ongelmallista myös siksi, että ilmaus sisältää itsekkin relationaalisen predikaatin (paikallissijapäätteen), jonka kiintopisteen ilmaisee paikallissijassa taipuva NP ja jonka muuttujana on muu lauseen elementti, tavallisesti verbin kuvaama prosessi osallistujineen. Jotta paikallissijailmaus voitaisiin analysoida subjektiksi, se olisi samalla ymmärrettävä läpinäkyvätömäksi kokonaisuudeksi, jossa paikallissija ei toimisi tavanomaisessa funktiossaan suhteen ilmaisijana. Tällaiseen analyysiin ilmauksen merkitys ei tunnu antavan perusteita: eksistentiaalilauseessakin adverbiaalin paikallissijat ilmaisevat niille muualla tyypillisiä merkityksiä ja osallistuvat produktiivisesti sijasyntaksin oppositiosuhteisiin ns. laadun ja suunnan dimensioilla (Siro 1964: 29–32). Morfosyntaksin näkökulmasta sijakriteerin sivuuttaminen subjektin määrittelyssä johtaisi suomen tapaisessa kielessä loputtomiin rajausongelmiin: mitkä paikallissijamuodot ja millaisissa konstruktioissa olisi luettava subjekteiksi ja mitä ei, ja miten erilaiset rajatapaukset tulisi analysoida?

Koska kognitiivisen kieliopin esittämä muuttujan semanttinen määritelmä (”predikaation hahmossa korosteisena esiintyvä entiteetti”) on hyvin skemaattinen ja osin tulkinnanvarainen, siitä ei ole juuri apua asian ratkaisemisessa. Langackerin oma rajauskin perustuu käytännössä englannin kielen subjektien kieliopilliseen rajaukseen, jossa kriteereinä ovat mm. verbikongruenssi ja elementtien käyttäytyminen erilaisissa lauserakenteen muunnoksissa, sekä näille seikoille annettuihin semanttisiin tulkintoihin. Langacker (1987: 231–236) katsoo subjektiksi luokitettujen elementtien kieliopillisen käyttäytymisen heijastavan niiden fokaalista asemaa lauseen kokonaismerkityksessä.

Suomen kielen perussubjektia voi vastaavin kriteerein varsin yksiselitteisesti pitää lausetason muuttujana ja lauseen alkupisteenä, sillä se vaikuttaa monin tavoin muiden lauseenjäsenten muotoon (esim. verbikongruenssi, predikaatiivin sijanmerkintä, possessiivisuffiksien käyttö erilaisissa substantiivilausekkeissa). Perussubjektisten lauseiden rakenteen voikin katsoa monella tapaa ikonisesti heijastavan perussubjektin alkupisteesemaa. E-NP sitä vastoin ei hallitse lauseen muita jäseniä sen enempää semanttisessa mielessä kuin muodonkaan kannalta (lauserakenteessa ilmenevistä muotoeroista ks. Hakanen 1972).

Keskeisin seikka, jossa e-NP semantiikan kannalta rinnastuu perussubjektiin, on sen tehtävä verbin muuttujana eli ensisijaisena täydennyksenä. Tämä näkyy esimerkiksi siinä, että jos verbi on agenttiivinen, myös e-NP:n semantiikassa on erotettavissa agenttiivisuutta: eksistentiaalilauseessa *Pihalla juoksee lapsia* kuvataan inhimillisen tar-

koitteen agenttiivista toimintaa, eikä nähdäksemme ole syytä ajatella (mm. Penttilän 1956: 32 tapaan), että verbin oma merkitys hahmottuisi tällöin vähemmän toiminnalliseksi kuin vastaavassa perussubjektin sisältävässä intransitiivilauseessa *Lapset juoksevat pihalla*. Konstruktion tasolla voi kuitenkin ajatella, että eksistentiaalilause jättää verbin merkityksen taka-alalle ja kiinnittää huomion adverbiaalilla ilmaistun lokaliteetin sisällön esittelyyn. Kiistanalaista ei siten ole elementin tehtävä verbin muuttujana vaan se, onko verbin muuttujalle eksistentiaalilauseessa tarjolla subjektin eli lausetaison muuttujan tehtävää vai ei. Palaamme e-NP:n jäsenysongelmaan tuonnempana luvussa 4 käsitelyämme ensin erityyppisten subjektien diskurssipiirteitä.

3.3 Diskurssipiirteet

Subjektin diskurssipiirteitä on tarkasteltu fennistiikassa yllättävän vähän. Useissa kielitypologisissa tutkimuksissa prototyyppiseen subjektiin on yhdistetty paitsi agenttiivisuus myös topikaalisuus (ks. esim. Comrie 1981: 106–107). Lisäksi subjektiin on liitetty referentiaalinen jatkuvuus (ks. erit. Givón 1983). Subjektien on esitetty kantavan kevyttä informaatiokuormaa eli karkeasti sanottuna viittaavan useimmiten tuttuihin tarkoitteisiin tai sellaisiin, jotka ovat aiemmasta diskurssista pääteltävissä (ks. Chafe 1994: 85–88).

Topikaalisuuden mainitsevat sekä Hakulinen (1983) että Vilkuna (1996), mutta he eivät liitä sitä subjektiin millään yksiselitteisellä tavalla. Hakulinen (1983: 244) huomauttaa, että ns. marginaalisissa peruslauseissa (vrt. ISK:n erikoislausetyyppeihin) subjektilta, mikäli sellainen lauseessa on, puuttuu prototyyppisen subjektin ominaisuuksia, muiden muassa topikaalisuus. Vilkuna (1996: 82) taas esittää, että siihen, mikä elementti päättyy lauseen ykkösargumentiksi ja siis subjektiksi, vaikuttavat muodollisten tekijöiden lisäksi elementin semanttinen rooli lauseessa – jos lauseessa on agentti, se toimii suomessa ”jokseenkin aina” subjektina – ja tekstiyhteys, nimittäin se, mikä on puheenaiheena eli topiikkina. Vilkuna toteaa lisäksi (mp.), että semanttinen rooli ja topiikki liittyvät kiinteästi toisiinsa: ”puheenaiheena toimii usein tekijä”. Vilkunan luonnehdinnat ”jokseenkin aina”, ”tavallisesti” ja ”usein” perustunevat lähinnä tutkijalle intuitiivisesti syntyneeseen tuntumaan eivätkä esimerkiksi topiikin tutkimukseen jossain aineistossa.

Referentiaalista jatkuvuutta ovat tutkineet Helasvuo (2001) ja Tiainen (1998). Helasvuo (2001) on tarkastellut sitä, viitataan samaan referenttiin useammin kuin kerran, ja tullut keskusteluaineistonsa pohjalta siihen tulokseen, että referentiaalinen jatkuvuus on yhteydessä syntaktiseen rooliin siten, että lauseen ydinargumentteina – subjekteina ja objekteina – toimivien lausekkeiden referentteihin viitataan yleensä toistamiseen, kun taas muissa tehtävissä toimivien lausekkeiden referentteihin viitattiin toistamiseen paljon harvemmin (Helasvuo 2001: 92). Referentiaalinen jatkuvuus on siis erityisesti subjekteina toimivia lausekkeita luonnehtiva piirre, mutta se on veraten yleistä myös objekteina toimivien lausekkeiden referenteille. Tiainen (1998) puolestaan on tutkinut referentiaalista jatkuvuutta kolmaspersoonaisen subjektien osalta ns. referentiaalisten ketjujen avulla. Ketju muodostuu hänen määritelmänsä mukaan vähintään kolmesta samaviitteisestä lauseen osana toimivasta substantiivilausekkeesta;

vähintään kaksi NP:istä esiintyy teemapaikalla ja vähintään yksi on syntaktiselta rooliltaan subjekti (Tiainen 1998: 507). Tiainen osoittaa, että elollisia tarkoitteita jäljittävät ketjut koostuvat tyypillisimmin transitiivilauseen subjekteina, intransitiivilauseen agentiivisina subjekteina ja omistuslauseen adessiivi-NP:inä toimivista lausekkeista. Sen sijaan jäljitettäessä elottomia tarkoitteita ketjut muodostuvat yleensä predikatiivilauseen subjekteina, semanttiselta rooliltaan ei-agentiivisten intransitiivilauseen subjekteina ja transitiivilauseen objekteina toimivien NP:iden välille. (Tiainen 1998: 519.) Referentiaalinen jatkuvuus kietoutuu siis monin tavoin subjekteina (ja objekteina) toimivien NP:iden semantiikkaan, erityisesti tarkoitteen elollisuuteen.

Informaatorakenteen kannalta subjektin roolia on tarkastellut Huumo (1994) käyttäen aineistonaan kaunokirjallisia tekstejä. Hän toteaa, että subjektien tarkoitteet ovat yleensä joko diskurssissa aiemmin mainittuja tai ne ovat pääteltävissä; uusiin tarkoitteisiin viittavia subjekteja oli aineistossa vain pieni osa (n. 15 %). (Huumo 1994: 195.) Huumo ei erittele informaatorakennetta koskevia tuloksiaan lausetyyppien kannalta, ja subjekteihin on edellä mainituissa laskelmissa laskettu mukaan myös e-NP:t. Helasvuo (2001: 90) tarkastelee uusiin referentteihin viittavia NP:itä ja niiden syntaktisia rooleja keskusteluaineistossa. Tuloksena on, että transitiivi-, intransitiivi- tai predikatiivilauseen subjekteina toimivissa NP:issä (siis ISK:n perussubjekteissa) on n. 16 % uusiin referentteihin viittaavia, kun taas e-NP:nä toimivista yli 75 % viittaa uusiin tarkoitteisiin.

Helasvuo (1996: 350; 2001: 100–101) toteaa, että e-NP:t ovat diskurssipiirteittäin monissa suhteissa täysin vastakkaiset subjekteihin nähden: ne viittaavat useimmiten diskurssissa uusiin referentteihin eikä niiden referenttejä yleensä jäljitetä diskurssissa (niihin ei siis yleensä viitata toistamiseen). Koska ne poikkeavat subjekteista myös morfosyntaktisilta koodausominaisuuksiltaan – ne eivät laukaise kongruenssia ja sijaitsevat yleensä verbin jäljessä –, Helasvuon (1996; 2001) päätelmä on, ettei e-NP:itä tulisi pitää subjekteina ollenkaan. Vilkuna (1996: 157) on esittänyt sellaista analyysivaihtoehtoa, että eksistentiaalilauseiden alatyypissä omistusrakenteissa subjekiksi tulkittaisiinkin lokatiivi-NP ja nominatiivi- tai partitiivisijainen jäsen olisi objekti. Varhemmassa sanajärjestyksestä koskevassa tutkimuksessaan Vilkuna (1989: 158) on korostanut omistusrakenteiden ja transitiivilauseiden yhtäläisyyksiä ja todennut, että omistusrakenteet vastaavat SVO-rakennetta muutoin paitsi alkuasemaisen NP:n sijanmerkinnän osalta. Yhtenä tukiargumenttina hän on käyttänyt persoonapronominien akkusatiivimerkintää omistusrakenteissa (*Onneksi minulla on sinut.*). Helasvuo (1996: 350) valottaa asiaa diskurssipiirteiden osalta ja toteaa, että omistusrakenteessa lokatiivi-NP:t yleensä viittaavat tuttuihin referentteihin, joita diskurssissa jäljitetään pitempään (vrt. myös yllä referentiaalisista ketjuista; Tiainen 1998). Etelämäki (2006: 161) tarkastelee tätä tarkoitteen pysyvyyden kannalta ja esittää, että lokatiivi-NP:n tarkoitteen pysyvyys on riippuvainen siitä, onko tarkoite konkreettinen vai abstrakti: mitä konkreettisempi tarkoite on, sitä todennäköisempää on, että se on referentiaalisesti jatkuva. Etelämäki ei tarkastele tätä kysymystä laajemmin muiden syntaktisten asemien osalta, mutta nähdäksemme näkökohta olisi tutkimisen arvoinen. Olisi kiintoisaa selvittää, miten referentiaalinen jatkuvuus korreloi tarkoitteen konkreettisuuden tai abstraktiuden kanssa ja tarkastella tätä suhteessa syntaktisiin rooleihin.

Diskurssi- ja lausepiirteiden osalta subjektista rakentuu melko selkeä kuva, mikäli e-NP:t rajataan pois: näin määritellyt subjektit viittaavat useimmiten aiemmin mainittuihin tai pääteltävissä oleviin referentteihin, ja niiden referentteihin viitataan useaan kertaan. Sen sijaan e-NP:t viittaavat useimmiten uusiin referentteihin, jotka eivät kuitenkaan säily puheenaiheena vaan ne jäävät kertamaininnan varaan.

4 Subjekti ja lausetyypit: ongelmallisia rajatapauksia

4.1 Konstruktiokohtaisuus

Olemme edellä pyrkineet osoittamaan, että kieliopillisten, semanttisten ja diskurssi- ja lausepiirteiden pohjalta piirtyy yhtenäinen kuva, kun rajataan subjekti vain siihen, mitä ISK (2004: 868) pitää perussubjektina (ks. myös Vilkuna 1989: 149, Hakanen 1972: 40–42 normaalilauseen subjektista). Sen sijaan e-NP poikkeaa yhtä lukuun ottamatta kaikkien käsiteltyjen piirteiden osalta subjektin kuvasta – ainoana poikkeuksena on se, että e-NP:tä voidaan pitää verbin ensisijaisena täydennyksenä. E-NP:tä muistuttavia elementtejä esiintyy myös eräissä eksistentiaalilauseissa enemmän tai vähemmän muistuttavissa konstruktioiden, mutta nämä elementit on ISK:ssa analysoitu muiksi kuin subjekteiksi. Tässä luvussa käsittelemme lähemmin tällaisia rajatapauksia. Pyrimme osoittamaan, että kyseiset elementit ovat kieliopillis-semanttiselta luonteeltaan niin e-NP:n kaltaisia, ettei niiden pitäminen muun kategorian edustajina ole perusteltua. Samalla ne ovat kuitenkin prototyyppistä e-NP:täkin vähemmän subjektimaisia, mikä motivoi osaltaan nämä kategoriat erottelevaa ratkaisua sellaisissa analyyseissä, jossa e-NP katsotaan subjektiksi. Ongelma katoaa, mikäli e-NP:tä ei luokiteta subjektiksi.

Erikoislausetyyppien subjektien syntaktinen analyysi kietoutuu läheisesti niihin konstruktioiden, joissa elementit esiintyvät. ISK (2004: 849) toteaa: ”Erikoislausetyyppien analysoinnissa onkin olennaisempaa [kuin monikäyttöisten lausetyyppien analysoinnissa] nähdä konstruktiot usean ominaisuuden kimpuna kuin jäsentää niitä perinteisten lauseenjäsenten avulla.” Konstruktiokeskeinen lähestymistapa tulee lähelle ns. radikaalin konstruktiokieliopin näkemystä, jonka mukaan syntaktiset funktiot ovat konstruktiokohtaisia (Croft 2001: 170). Konstruktiolähtöisen analyysin suurin haaste on se, että kun elementtien funktiot kuvataan konstruktioiden kautta, nämä konstruktiot itse olisi pystyttävä määrittelemään täsmällisesti. Etenkin transitiivi- ja intransiivilauseiden edustamat konstruktiot ovat kuitenkin väistämättä hyvin skemaattisia ja rajoiltaan epämääräisiä, joten funktioiden määrittely niiden kautta olisi hankalaa. Erikoislausetyypeillä sen sijaan on usein sekä kieliopillisia että leksikaalisia erityispiirteitä, jotka helpottavat konstruktion rajaamista. Ongelmallisia rajatapauksia kuitenkin esiintyy, ja niitä tarkastelemme alempana tila-, ilmiö- ja tuloslauseiden osalta.

Myös ISK pohtii laajasti olettamiensa erikoislausetyyppien rajoja, mutta tyyppien keskinäinen suhde jää kryptiseksi. Tämä johtuu osin siitä, että erikoislausetyyppien keskinäinen hierarkia esitetään sisäisesti ristiriitaisesti. Tyypit luetaan ensin keskenään ikään kuin tasaveroisina (asetelma mts. 848), mutta tämän jälkeen todetaan, että omistus-, ilmiö- ja tilalause ovat eksistentiaalilauseen alatyyppejä ja tuloslause ”raken-

teeltaan identtinen” eksistentiaalilauseen kanssa (mts. 849). Voi kysyä, miten määritelmät suhteutuvat toisiinsa: Jos tuloslause on eksistentiaalilauseen kanssa rakenteeltaan identtinen, eikö sekin ole eksistentiaalilauseen alatyyppejä, ja jos omistus-, ilmiö- ja tilalause ovat eksistentiaalilauseen alatyyppejä, eikö niiden tulisi myös rakenteeltaan edustaa eksistentiaalilauseita? Viimeksi mainitusta näkökulmasta onkin yllättävää, että ISK (2004: 856, 860) esittää tila- ja tuloslauseille kuvauksen, jossa niiden rakenne poikkeaa selvästi eksistentiaalilauseen rakenteesta, sillä niiden verbinjalkeinen jäsen luokitetaan predikatiiviksi eikä (e-)subjektiksi. ISK:n käsittelyosuuden perusteella näyttääkin siltä, että tilalause ja tuloslause itse asiassa halutaan erottaa eksistentiaalilauseista irrallisiksi kategorioiksi, sillä mainittuja lausetyyppejä käsittelevissä osissaan ISK (2004: 856–858, 860–861) pohtii moneen otteeseen näiden kolmen ilmaustyyppin rajanvetoa.

Lähelle eksistentiaalilauseen ja muiden sitä muistuttavien konstruktoiden muodostamaa sikermää tulevat myös eräät transitiivilauseiden tyypit. Toisaalta esimerkiksi tilalauseiden loppujäsenen luokittaminen predikatiiviksi kytkee nämä konstruktio kopulalauseisiin. Näin muodostuu syntaktisten lausetyyppien leikkauspiste, jossa konstruktioiden rajat hämärtyvät. Tätä heijastelee hyvin sekin, että aiemmassa fennistiikassa e-NP on toisinaan haluttu analysoida objektiksi (Wiik 1974), toisinaan predikatiiviksi (Toivainen 1986). Tarkastelemme seuraavaksi lähemmin eräitä tähän leikkauspisteeseen asettuvia konstruktioita: transitiivilauseita, joiden subjekti ilmaisee lokaliteettia (luku 4.2), tilalauseita (4.3) sekä tuloslauseita (4.4). Analysoimme näitä rakenteita suhteessa toisiinsa ja muihin niitä muistuttaviin lausetyyppeihin. Keskitymme loppujäsenen syntaktiseen analyysiin.

4.2 Lokaatiosubjektiset transitiivilauseet

E-NP:n asema eksistentiaalisubjektin, predikatiivin ja objektin kategorioiden leikkauspisteessä käy hyvin ilmi sellaisista säätilaa kuvaavista ilmauksista kuin *Sataa* ~ *Sataa lunta* ~ *Pilvestä sataa lunta* ~ *Pilvi sataa lunta* ~ *Satoi lumen*. Ensimmäisessä lauseessa on pelkkä verbi ilman argumentteja, kahdessa seuraavassa lauseessa partitiivimuoto *lunta* voitaisiin analysoida e-NP:ksi (tai perinteiseen tapaan e-subjektiksi), mutta neljännessä lauseessa se on analysoitava objektiksi siitä syystä, että lauseessa on mukana myös perussubjekti *pilvi*, joka mm. laukaisee verbin kongruenssin (vrt. *Pilvet satavat lunta*). Viimeisessä esimerkissä taas ei ole perussubjektia, mutta sen lopussa esiintyvän NP:n sijamerkinä osoittaa sen olevan totaaliobjekti. Tällaisesta sääverbien vaihtelusta ISK:ssa (2004: 451) sanotaan seuraavasti: ”Sääverbeillä on myös objektillista käyttöä: *Satoi ensimmäisen lumen*. Lause *Yöllä oli pyryttänyt tien umpeen* edustaa resultatiivimuottia. Luonnonilmiöt, joihin liittyy ilman virtausta, ovat hahmotettavissa suuntaiseksi liikkeeksi, joten kyseiset verbit mukautuvat joskus siirtymismuottiin: *Ik-kunoista vetää; Sunnuntaina tuulee pohjoisesta*.” ISK:ssa (2004: 450) todetaan lisäksi: ”Sääverbeille on ominaista rajoittunut subjektin valinta pikemmin kuin täysi subjektittomuus. Verbit *sataa, pyryttää ja tuiskut(ta)* esiintyvät konkreettisina ja metaforisina partitiivisubjektin (– –) ja joskus perussubjektinkin kanssa (– –).”

Tämänkaltaisia transitiivisen ja eksistentiaalisen lauseen rajatapauksia on muitakin (vrt. Itkonen 1976), mm. *Kannu* ~ *kannusta vuoti vettä*, *Piha* ~ *pihalla kuhisi muura-*

haisia. Minimipareissa lokaalimerkityksisen subjektin sisältävä transitiivilause ja alkua-
asemaisen paikallissijailmauksen sisältävä eksistentiaalilause tulevat sekä muodon että
merkityksen kannalta lähelle toisiaan. Esimerkkien lopussa sijaitsevan NP:n syntakti-
nen analyysi riippuukin suoraan lauseenalkuisen NP:n sijanmerkinnästä ja funktiosta:
Jos lauseenalkuinen NP on paikallissijassa ja siten adverbiaali, lauseenloppuinen NP
on e-NP (e-subjekti), kun taas nominatiivimuotoinen alku-NP tulkitaan perussubjek-
tiksi, jolloin lause on tyyppiltään transitiivinen ja loppu-NP objekti. Verbi ilmaisee mo-
lemmissa versioissa joko tilan täyttävää kollektiivista liikettä (*kuhista, vilistä*) tai Tal-
myn (2000: 122–128) terminologiaa käyttäen *emanaatiota*, jonkinlaisen aineksen tai sig-
naalin synnyttämistä ja lähettämistä. Varsinkin emanaatiota ilmaiseva tyyppi vaikuttaa
laajakäyttöiseltä, ja siitä on helppo keksiä lisää minimipareja: *Amme / ammeesta vuo-
taa vettä, Puun kylki / puun kyljestä valuu pihkaa, Piippu / piipusta tuprutti savua, Sä-
vellys / sävellyksestä huokuu intohimoa*. Eräiden tällaisten lauseiden eksistentiaalisessa,
paikallissijamuodolla alkavassa versiossa loppujäsen (e-NP) voisi olla myös nominatii-
vissa (*Ammeesta vuotaa vesi, Puun kyljestä valuu pihka*); perussubjektinen versio (jossa
loppu-NP siis on objekti) ei salli nominatiivia muttei myöskään genetiivimuotoista
totaaliobjektia (**Puun kylki valuu pihkan*). Emanaatiotyyppiä ei ole fennistisessä kir-
jallisuudessa paljontaan käsitelty, vaikka se vaikuttaa merkitykseltään staattista lokaa-
tiosubjektityyppiä produktiivisemmalta ja tekee transitiivisen ja eksistentiaalisen lause-
tyypin rajaa sivuavien konstruktoiden luokasta aiemmin oletettua laajemman.

Lokaatiosubjektirakenteet ovat e-NP:n syntaktisen funktion analyysin kannalta
tärkeitä sikäli, että niissä verbin ensisijainen täydennys, joka ilmaisee verbiprosessin
muuttujaa, ei päädykään lausetason subjektiksi, vaan tämän funktion saa merkityk-
seltään lokatiivinen ilmaus. Englannin lokaatiosubjektirakenteita on käsitelty melko
laajasti Langacker (esim. 1991b: 345–355, 2009: 171–173). Hänen analysoimiaan lauseita
ovat mm. *My cat is crawling with fleas* ja *The garden is swarming with bees*. Langackerin
(1991b: 346) mukaan lauseissa subjektin tarkoite toimii näyttämönä aktiveetille,
jonka toteuttavat verbinjälkeisen prepositiolausekkeen tarkoittamat osallistujat kollek-
tiivisesti: kirput ryömivät ja mehiläiset kuhisevat. Lokaatiota ilmaisevan NP:n valinta
subjektiksi heijastaa Langackerin (1991a: 232) mukaan sitä, että lokaliteetin ja sen sisäl-
lön välinen suhde nousee lauseessa prominentiksi ja tilanteen tulkinta on tyyppiä ‘be
the setting for crawling / swarming’. Lokaatiosubjektilauseissa lausetason muuttujan
(subjektin) tehtävään ei näin ollen valitakaan verbin kuvaaman prosessin muuttujaa
(verbin ensisijaista täydennystä) vaan tilanteen näyttämö. Langacker (2008: 361) toteaa
tämän eksplisiittisesti mm. sanomalla, että tyyppissä verbin muuttujaa ei poikkeukselli-
sesti ilmaisekaan subjekti ja että lauseissa ilmenee eriävyys (*disparity*) verbitason ja
lausetason muuttujien välillä.

Tämänkaltainen analyysi sopii nähdäksemme hyvin yhteen luvussa 2 alustavasti
luonnostelemamme eksistentiaalilauseiden analyysin kanssa: Verbin muuttujan ei aina
tarvitse ajatella päätyvän koko lauseen muuttujaksi, vaan eräissä konstruktioissa tähän
tehtävään voi päätyä myös muu NP. Tällöin verbin muuttuja saa toisenlaisen syntakti-
sen tehtävän; esimerkiksi lokaatiosubjektilauseissa siitä tulee objekti. Kannattaa myös
huomata, että mm. ISK:n käyttämä kriteeri, jonka mukaan lauseen subjekti on verbin
ensisijainen täydennys, ei päde edes kaikkien perussubjektien osalta, sillä muodoltaan

transitiivisissa lauseissa esiintyvät lokaatiosubjektit kuuluvat perussubjekteihin. Tätä vasten voi kysyä, onko e-NP:n tehtävä verbin ensisijaisena täydennyksenä riittävä kriteeri sen pitämiseksi eksistentiaalilauseen subjektina, kun sillä muuten ei ole mitään subjektimaisia piirteitä.

Juuri lauseenloppuisen e-NP:n omasta näkökulmasta ajatus siitä, että tyyppin *Puutarha ~ Puutarhassa kuhisee käärmeitä* kaltaisissa konstruktiopareissa loppujäsenen syntaktinen funktio vaihtelee (objekti ~ e-subjekti/e-NP), onkin jossain määrin epäluonteva. Ainakaan semanttisesti loppu-NP:n oma tehtävä näissä konstruktioissa ei näyttäisi vaihtelevan, sillä se ilmaisee kummassakin aineksen tai oliopaljouden, joka kollektiivisesti suhteutuu lauseenalkuisen NP:n tarkoittamaan tilaan esim. sijaitsemalla tai liikkumalla siellä (näyttämösubjektirakenteet) tai sieltä pois (emanaatio-tyyppi). Langackerin (1991a: 244) luonnostelemassa muuttuja–kiintopiste-tasoa spesifiempien semanttisten roolien systeemissä e-NP tulee lähelle roolia, jota kutsutaan ”nollaksi” (*zero*). Tämä on osallistuja, jonka rooli verbin kuvaamassa tilanteessa ei korostu vaan jota tarkastellaan ainoastaan suhteessa johonkin alueeseen tai näyttämöön (Langackerin antama esimerkki on merkitykseltään eksistentiaalinen *Wombats really exist*). Langacker (2008: 356) luonnehtii nollaa sanomalla roolin olevan käsitteellisesti minimaalinen ja ei-distinktiivinen. Sen tyyppillisinä edustajina hän mainitsee osallistujat, joiden rooli on pelkkä olemassaolo tai sijainti paikassa tai joilla on jokin staattinen ominaisuus. Voi hyvin ajatella, että suomen eksistentiaalilauseessa esiintyvä e-NP edustaa konstruktioitasolla tällaista nollaroolia: vaikka se on verbin muuttuja, sen osallisuus verbin kuvaamassa tilanteessa jää konstruktiossa taka-alaiseksi, kun huomio kiinnittyy lokaaliseen suhteeseen. Tämänhenkisiä analyyseja eksistentiaalilauseen semantiikasta on fennistiikassa esitetty paljon: mm. Schlachter (1958: 57–72), Ikola (1961: 29–30), Itkonen (1976: 186), Siro (1960: 46) ja Hakanen (1980: 158) katsovat, että eksistentiaalilause häivyttää verbin toiminnallisuuden ja kiinnittää huomion lokaliteetin ja sen sisällön välisen suhteen ilmaisuun.

Tarve erottaa loppu-NP:n funktiot toisistaan minimiparityypissä *Puutarha ~ Puutarhassa kuhisee käärmeitä* ei nouse niinkään loppu-NP:stä itsestään kuin lausekokonaisuudesta ja viime kädessä siitä, että sekä perussubjekti että e-NP on perinteisesti katsottu subjektikategorian edustajiksi eikä lauseessa voi samanaikaisesti esiintyä kahta (rinnastamatonta) subjektia. Esimerkkiparin transitiivista versiota voikin verrata Langackerin (1991a: 231–232) tarkastelemiin englannin lokaatiosubjektirakenteisiin, ja myös Langackerin analyysi tuntuu sopivan niihin hyvin: subjektiksi ja siten lausetason muuttujaksi nousee lokaatiota ilmaiseva NP, kun taas tilassa olijaa ja samalla verbin muuttujaa ilmaiseva NP jää prominenssiltaan toissijaiseksi kiintopisteilmaukseksi. Voidaan edelleen pohtia, onko tämä NP syntaktisesti objekti vai tulisiko sitäkin pitää e-NP:nä – objektihan on yleensä paitsi lauseen myös verbin kiintopiste, kun taas lokaatiosubjektirakenteen objekti on verbin muuttuja. Ajatus siitä, että perussubjekti ja e-NP eivät sovi samaan lauseeseen, perustuu oletukseen, että e-NP on subjekti. Mikäli sitä ei pidetä subjektina, tämä rajoitus kyseenalaistuu, ja ainakin ajatuskokeena voi pohtia, eikö myös tyyppin *Puutarha kuhisee käärmeitä* loppujäsen voisi olla e-NP. Semanttisesti tällaista analyysia puoltaisi se, että loppu-NP on selvästi verbin muuttuja, mikä yhdistää sitä e-NP:hen. Muodon näkökulmasta tällainen puhtaasti merkityk-

seen perustuva rajaus kuitenkin johtaisi rajanveto-ongelmiin e-NP:n ja objektin välillä, sillä se toisi e-NP:n käsitteen transitiivilauseen sisälle. Sama pätee myös toisin päin: kaikkien e-NP:iden analysointi objektiksi (Wiikin 1974 tapaan) toisi objektin käsitteen transitiivilauseesta eksistentiaalilauseen sisälle. Esimerkiksi Vilkuna (1996: 156) onkin todennut, että e-NP:tä voisi ”pitää myös objektina, jos hyväksyy sen poikkeuksellisen tilanteen, että intransitiiviverbillä voi olla objekti, toisin sanoen että ykkösargumentti voi olla objektina”⁵. Nähdäksemme kumpikaan ratkaisu ei kuitenkaan olisi tyydyttävä, vaan analyysissa e-NP:n käsite on syytä rajata eksistentiaalilauseisiin ja objektin käsite transitiivilauseisiin.

4.3 Tilalause ja ilmiölause – eksistentiaalilauseen alatyyppejä?

Tilalauseita luonnehditaan ISK:ssa impersonaaliseksi lausetyypiksi, jonka muodollisena tunnusmerkkinä on se, että verbi on yksikön 3. persoonassa ja teemapaikassa on yleensä ajan tai paikan puiteadverbiaali; verbin jälkeen voi olla predikatiivi tai predikatiiviadverbiaali (ISK 2004: 856). Kun määritelmä puretaan valinnaisista jäsenistä, jäljelle jää ainoana kriteeri, jonka mukaan tilalauseen predikaattiverbi on yksikön 3. persoonassa. Onkin ilmeistä, ettei tilalause muodosta muodon kannalta yhtenäistä kategoriaa vaan on selvästi merkityksen perusteella lausetyypiksi yhdistetty sikermä erilaisia konstruktioita.

Tilalauseiden luokkaan kuuluu esimerkiksi pelkästä verbistä muodostuneita sääilmauksia (*Sataa*), verbin lisäksi esim. adverbiaalijäseniä sisältäviä ilmauksia (*Täällä sataa kovasti*), sekä sellaisia ilmauksia, joissa näyttäisi olevan tietyiltä ominaisuuksiltaan perinteistä e-subjektia muistuttava elementti, jonka eräät kieliopilliset ja semanttiset ominaisuudet eivät kuitenkaan kiistatta puolla sen tulkittamista e-subjektiksi. Viimeksi mainitussa alatyypissä loppuelementti on usein adjektiivilauseke (*Ulkona on kylmä*), toisinaan myös NP (*Tänään on raikas talvipäivä*). ISK (2004: 856–857) pitää näitä lauseenjäseniä predikatiiveina ja toteaa niiden eroavan eksistentiaalisubjekteista mm. siinä, että ne (edes NP:t) eivät ole referentiaalisia eivätkä taivu kiellon vaikutuksesta partitiivissa (esim. *Tänään ei ole raikas talvipäivä ~ ?raikasta talvipäivää*). Aiemmassa fennistisessä kirjallisuudessa tilalauseen loppuelementtien analyysi on vaihdellut, ja niitä on pidetty mm. (predikatiivimaisina) eksistentiaalisubjekteina (Hakanen 1978: 53–55). Pohdimme seuraavaksi tilalauseita erityisesti loppuelementin syntaktisen funktion kannalta, ja vertaamme tilalauseita toiseen ISK:n ”eksistentiaalilauseen alatyypiksi” luokittamaan lausetyyppiin, ilmiölauseeseen (esim. *Syttyi sota*).

Tilalauseen rajausongelmat liittyvät eksistentiaalilauseiden lisäksi myös muihin lähimerkityksisiin konstruktioihin. Esimerkiksi tilalauseen ja kopulalauseen välille voidaan muodostaa sellaisia minimipareja kuin *Huone ~ huoneessa on kylmä*, jonka alku-NP:n nominatiivimuoto johtaa tulkitsemaan kopulalauseeksi, paikallissijamuoto tilalauseeksi. Vaikka ISK analysoikin tilalauseen loppujäsenen predikatiiviksi, se ei kuitenkaan pidä tilalauseita kopulalauseen (vaan eksistentiaalilauseen) alatyypinä. Tila-

5. Näin ISK (2004: 313) itse asiassa analysoi ns. tunnekausatiiviverbit: ”[N]iiden ensisijainen täydennys on ihmistarkoitteinen objekti, esim. *minua väsyttää*.”

lauseen loppujäsenen predikatiiviksi analysoinnin ansiosta tällaisten tilalauseen ja kopulalauseen minimiparien aiheuttama analyysiongelma jää kuitenkin vähäisemmäksi kuin edellä käsittelemisämme transitiivi- ja eksistentiaalilauseiden rajatapauksissa – loppuelementtihän on (ISK:n mukaan) kummassakin tapauksessa predikatiivi.

Tilalauseen ja kopulalauseen välille on toisaalta osoitettavissa selvä merkitysero, joka liittyy juuri loppuelementin tehtävään. Mikäli alku-NP on nominatiivimuotoinen perussubjekti ja kokonaiskonstruktio siten kopulalause, lauseenloppuinen predikatiivi tulkitaan siten, että se kuvailee subjektin tarkoitetta ilmaisemalla sen ominaisuuden. Jos taas alkuelementti on paikallissijassa ja kyseessä siten tilalause, lauseenloppuinen ”predikatiivi” jää vaille varsinaista korrelaattia, josta sen kuvaama ominaisuus predikoitaisiin – esimerkiksi lauseessa *Huoneessa on kylmä* paikallissijailmaus esittelee lokaliteetin, jonka sisällä ominaisuus (’kylmyys’) vallitsee, mutta lauseen lopussa sijaitseva ilmaus *kylmä* ei luonnehdi huonetta itseään samalla tavoin kuin kopulalauseversiossa *Huone on kylmä*. Ero on selvempi silloin, kun ilmauksen lopussa esiintyvä adjektiivi on partitiivimuotoinen: tilalauseen *Pihalla on tuulista* kopulalausevastine olisi *Piha on tuulinen*, mutta tämä poikkeaa edellisestä sekä muodoltaan (predikatiivin on oltava nominatiivissa) että merkitykseltään. Kopulalauseessa luonnehditaan pihaa itseään ja ilmaistaan pikemminkin sen pysyväksi hahmotettua ominaisuutta (’tuulisuus’) kuin siellä parhaillaan vallitsevia sääoloja, joita taas tilalause kuvaa. Semantiikan kannalta voikin ajatella – ISK:n tapaan – että loppuasemaisen adjektiivilausekkeen sisältävä tilalause saa piirteitä sekä kopula- että eksistentiaalilauseesta: se kuvailee kyllä alkuaasemaisen adverbialin tarkoittamaa lokaliteettia luonnehtimalla sitä tai sen sisältöä, mutta epäsuoremmin kuin kopulalause, jossa ominaisuus esitetään juuri subjektin tarkoitteen omana piirteenä. Eniten tällainen tilalause eroaa vastaavasta kopulalauseesta silloin, kun loppuelementtinä on NP, sillä NP ei yleensä sovi lainkaan predikatiiviksi vastaavaan kopulalauseeseen: *Metsässä oli hyvä hiihtokeli* ei saa kopulalausevastinetta **Metsä oli hyvä hiihtokeli*.

Loppuelementin tulkinta predikatiiviksi on tilalausestyypissä *Huoneessa on kylmä* ongelmallinen myös kieliopillisen muodon kannalta. Rakenteeltaan tilalause poikkeaa suuresti predikatiivin tyypillisestä käyttöympäristöstä kopulalauseesta ja on kokonaisuutena enemmän eksistentiaalilauseen kaltainen lukuun ottamatta sitä seikkaa, että kiello ei aiheuta loppuelementin partitiivimerkintää (*Huoneessa ei ole kylmä ~ pöytää*). Tilalauseiden loppuelementin luokittaminen onkin herättänyt fennistiikassa melko paljon keskustelua. Predikatiiviksi analysoinnin vaihtoehtona on ollut tulkita elementti e-subjektiksi, ja esimerkiksi Hakanen (1978: 54–55) luokittaa eksistentiaalilauseisiin (tosin rajatapauksina) sellaiset tilalauseet kuin *Saunassa on lämmintä*, *Mereillä on tuulista*, *Ulkona on kylmä* ja *Tänään on tiistai*. Se, että kahden viimeksi mainitun esimerkin loppu-NP ei kieltolauseessa saa partitiivisijaa, johtuu Hakasen mukaan kiellon alasta: negatio ei näissä esimerkeissä kohdistu koko lauseeseen vaan ainoastaan sen yksittäiseen jäseneseen samaan tapaan kuin nominatiivimuotoisen e-subjektin sisältävässä kieltolausestyypissä *Naulassa ei ole avain* (joka implikoi naulassa olevan jotain muuta). Ratkaisevaa ei tällöin ole esimerkiksi loppujäsenen luokittuminen substantiivi- tai adjektiivilausekkeeksi tai (tätä seuraileva) referentiaalisuutta koskeva tulkinta, vaan koko lauserakenteen muodollinen luokittuminen eksistentiaalilauseiden

joukkoon. Kuten edellä on todettu, ISK (2004: 856–858) luokittelee tilalauseiden loppuelementit predikatiiviksi myös silloin kun ne ovat NP:itä (yksi ISK:n omista esimerkeistä on *Silloin oli kesä*, s. 856).

Vielä yksi lausetyyppi, joka sijoittuu lähelle tila- ja eksistentiaalilauseita, on ISK:n *ilmiölauseeksi* kutsuma rakenne (esim. *Puhkesi kapina, Nousi myrsky*). Tässä yleensä alkuadverbiaalittomassa tyyppissä loppujäsen luokitetaan ISK:ssa e-subjektiksi. ISK:n (2004: 855) mukaan ilmiölauseissa ”subjekti on tyyppillisesti abstrakti ja viittaa tilanteeseen, tilaan, tekoon tai ajanjaksoon, joka ilmaistaan alkavaksi tai vallitsevaksi”. Kieliopillisena erona tilalauseeseen (ja samalla perusteluna pitää ilmiölauseessa esiintyvää NP:tä eksistentiaalisubjektina) ISK (2004: 856) mainitsee elementin muuttumisen partitiivimuotoiseksi kiellon alaisuudessa. Tämä kriteeri aiheuttaa sen, että sellaiset adjektiivilausekkeen sisältävät ilmiölausemaiset ilmaukset kuin *Tuli kuuma* on ISK:n mukaan jäsennettävä tila- eikä ilmiölauseiksi, sillä adjektiivilauseke ei niissäkään partitiivista kiellonalaisena (*Ei tullut kuuma*). Raja eksistentiaali- ja tilalauseiden välillä erottaa toisistaan näin ollen myös sellaisia lausetyyppejä, joista puuttuu alkuadverbiaali. Jos kieltokriteeriä sovelletaan systemaattisesti, olisi myös sellainen NP-loppuinen, ilmiölausetta muistuttava ilmaus kuin *Tuli pakkaspäivä* jäsennettävä tilalauseeksi, mikäli sen kieltovastineeksi ajatellaan nominatiivin säilyttävä *Ei tullut pakkaspäivä*. Rajanveto on kuitenkin vaikeaa, sillä monet tällaiset tapaukset sallivat kieltoon niin nominatiivin kuin partitiivin – myös *Ei tullut pakkaspäivää* on käypä. Kaiken kaikkiaan alkuadverbiaalittomien ilmiölauseiden ja muodoltaan niiden kaltaisten tilalauseiden erotelussa ilmenee siis samantapaisia ongelmia kuin eksistentiaalilauseiden ja tilalauseiden rajatapauksissa ylipäätään.

Kuten aiemmin mainitsimme, ISK:n (2004: 849) lausetyyppien yleisesittelyosuudessa esitetään, että niin ilmiölause kuin tilalausekin ovat eksistentiaalilauseen alatyyppejä. Lausetyyppien tarkemmassa pohdinnassa kuitenkin ainoastaan ilmiölausetta käsitellään eksistentiaalilauseen alatyypinä, kun taas tilalauseetta analysoidaan kontrastoiden sitä eksistentiaalilauseeseen. ISK hakee kriteereitä tilalauseen ja eksistentiaalilauseen erottamiselle, ja kuten edellä on todettu, kriteerit liittyvät ennen kaikkea loppujäsenen ja sen analysointiin e-subjektiksi tai predikatiiviksi. Käytettyjä kriteereitä ovat lauseenloppuisen jäsenen referentiaalisuus ja sen sijamerkintä kieltolauseessa. Kuten ISK (2004: 857) kuitenkin itse toteaa, referentiaalisuus on usein tulkinnanvarainen seikka, ja etenkin ajankohtaa ilmaisevat NP:t (*Oli lämmin kesä*⁶) voidaan usein ajatella yhtä hyvin referentiaalisiksi kuin ei-referentiaalisiksikin. Vastaavasti useiden rajatapauksen kieltovastine voi esiintyä niin nominatiivissa kuin partitiivissakin.

On myös huomautettava, että referentiaalisuus sinänsä ei muualla kieliopissa (myöskään ISK:n esityksessä) ole syntaktisten kategorioiden rajauskriteeri – voihan esimerkiksi kiistaton (perus)subjekti tai objektikin olla erilaisissa konteksteissa ei-referentiaalinen (referentiaalisuudesta suomessa yleisesti ks. Vilkuna 1992). On ilmeistä,

6. Tällaisissa ilmauksissa vaihtelee se, onko NP:n edussanan tarkoittama ajankohta itsessään uusi tarkoite vai presupponoitu, jolloin uutta informaatiota ilmaisee pelkkä adjektiivi. Esimerkiksi lause *Tuli pitkä kokous* voi esitellä kokonaan uuden tarkoitteen (pitkä kokous) tai predikoida uutena asiana (tietyn kokouksen pituuden).

että tilalauseen loppuelementin analysointi predikatiiviksi on se tekijä, joka aiheuttaa ISK:ssa rajanvedon tarpeen. Jos tilalauseen loppuelementti edustaisi samaa syntaktista funktiota kuin e-NP ja jos sekä tila- että ilmiölausetta käsiteltäisiin näin aidosti eksistentiaalilauseen alatyyppeinä, kaikki mainitut konstruktiot kuuluisivat eksistentiaalilauseiden kategoriaan ja niiden välinen tarkka rajanveto olisi tarpeetonta.

4.4 Tuloslauseet

Tuloslause (*Pojasta tulee viisas ~ veturinkuljettaja*) on yksi ISK:n syntaktisista erikoislausetyypeistä. Tuloslause määritellään muodolliselta kannalta niin, että siihen kuuluu elatiivimuotoinen NP ja tätä luonnehtiva predikatiivi, ja merkityksen kannalta niin, että se ilmaisee muutosta, joka koskee elatiivilausekkeen tarkoitetta (VISK, määritelmät, s.v. *tuloslause*). Lausetyyppien yleisesittelyn yhteydessä ISK (2004: 849) toteaa tuloslauseen olevan ”rakenteeltaan identtinen” eksistentiaalilauseen kanssa, mutta toteaa toisaalta myös (mp.), että tuloslause ”eroaa [eksistentiaalilauseesta] semanttisesti, sillä *tulla*-verbi ei ole siinä liikeverbinä vaan merkityksessä ’tulla joksikin’”. Sitä, miten verbien merkitykset yleisesti ottaen ratkaisevat ilmauksen kuulumisen tiettyyn lausetyyppiin, ei ISK eksplikoi. Tuloslause ei konstruktiona ole sidoksissa pelkkään *tulla*-verbiin, vaan siihen sopii muunkinlaisia muutosta kuvaavia verbejä (*Pojasta kasvoi mies, Toukasta kehittyi perhonen*; ks. ISK 2004: 860). Myös oletus tuloslauseen ja eksistentiaalilauseen rakenteellisesta identtisyudesta joutuu kyseenalaiseksi, kun tuloslauseelle omistetussa alaluvussa (mts. 860–861) rakenteen loppujäsen luokittuu tilalauseen loppujäsenen tapaan predikatiiviksi.

Tuloslauseen loppuelementillä on enemmän predikatiivimaisia piirteitä kuin tilalauseen loppujäsenellä. Sillä on ensinnäkin selvä korrelaatti, lauseenalkuinen elatiivijäsen, josta se kopulalauseen predikatiivin tapaan predikoi (alkavan) ominaisuuden. Kieliopillisesti tuloslauseen loppuelementin käyttäytyminen sisältää yhteisiä ominaisuuksia niin kopulalauseen predikatiivin kuin e-NP:n kanssa. Predikatiivin kanssa elementtiä yhdistää se, että elementin sijamerkinä voi heijastaa elatiivimuotoisen korrelaatin tarkoitteen jaollisuutta ja lukua. Elementti on tavallisesti nominatiivissa, kun paikallissijainen ilmaus on tarkoitteeltaan jaoton (*Pöydästä tulee korkea*), ja partitiivissa, kun paikallissijamuoto on jaollinen tai monikkomuoto (*Puurosta tuli sakeaa, Pöydistä tuli korkeita*). Toisaalta elementin kieliopillista käyttäytymistä leimaavat myös e-NP:lle ominaiset piirteet, sillä se menee joskus partitiiviin kiellon vaikutuksesta (*Pöydästä ei tule korkeaa*), mutta tämä ei ole ehdotonta (*Paketista ei tullut kaunis ~ kaunista*). Elementti näyttäisi siis olevan samanaikaisesti sekä e-NP että predikatiivi – ei vain merkityksen vaan myös kieliopillisen käyttäytymisensä perusteella.

Tuloslauseen loppuelementin predikatiivimaisista piirteistä huolimatta on todettava, että sen luokittaminen predikatiiviksi johtaa eräisiin ongelmiin. Tällöin nimittäin e-NP:n (ISK:ssa siis eksistentiaalisubjektin) ja predikatiivin välinen rajanveto ei tuloslauseen osalta noudatakaan sitä muodollista kriteeriä, jolla ISK erottaa tilalauseen ja sen loppupredikatiivin eksistentiaalilauseista: kiellon partitiivia ratkaisevana tekijänä. Kuten luvussa 4.3 kävi ilmi, kiellon partitiivi on ainoa muodollinen seikka, jolla tilalauseen predikatiivi ja e-NP (ja vastaavat lausetyypit) erottuvat toisistaan: elementti,

joka taipuu kiellon alaisuudessa partitiivissa, on e-NP, kun taas elementti, joka säilyttää nominatiivimerkintänsä, on predikatiivi. Tuloslauseen loppujäsentä predikatiivina pitäessään ISK luokittaa kuitenkin predikatiiveiksi sellaisia lausekkeita, jotka kiellon vaikutuksesta voivat partitiivistua.

Kuten luvussa 4.3 kävi ilmi, kieltopartitiivin ohella toinen pääkriteeri, jolla ISK erottaa eksistentiaalisubjektin (e-NP) ja tilalauseen predikatiivin, on referentiaalisuus. Samaa kriteeriä ISK ei kuitenkaan näytä soveltavan tuloslauseeseen, eikä se siinä toimisikaan, sillä varsinkin NP-muotoinen tuloslauseen loppuelementti voidaan hyvin käsittää referentiaalisiksi esim. sellaisissa tapauksissa kuin *Laudanpätkestä tuli linnunpönttö* tai *Liisan käsityöstä tuli kaulaliina* (vrt. eksistentiaaliin *Puuhun tuli linnunpönttö* tai *Lahjapaketista tuli kaulaliina* tai objekteihin transitiivilauseissa *Puuhun tehtiin linnunpönttö* ja *Lahjapaketista otettiin kaulaliina*). Näin on tietysti sillä ehdolla, että kyseisiä ilmauksia pidetään tuloslauseina eikä eksistentiaalilauseina – ainakin edellä lainatun *tulla*-verbin semantiikkaan perustuvan ISK:n kriteerin mukaan näin tulisi tehdä, sillä kyseisissä ilmauksissa *tulla*-verbi ilmaisee selvästi merkitystä ’muuttua joksikin t. jonkinlaiseksi’.

Edellä käsiteltyjen intransitiivisten tuloslauseiden lisäksi ISK (2004: 860) erottaa myös transitiivisia tuloslauseita (*Tämä tekee meistä kuuluisia ~ tanssijoita*). Myös näissä loppu-NP katsotaan predikatiiviksi. Siinä missä intransitiivisen tuloslauseen predikatiivi muistuttaa suuresti e-NP:tä, transitiivisen tuloslauseen predikatiiviksi analysoitu jäsen on monessa suhteessa objektimainen. Prototyypin tapaan sitä yhdistää jälleen se, että elementin sijaan vaikuttaa korrelaatiin (tässä tapauksessa toiminnan kohdetta ilmaisevan elatiivimuotoisen NP:n) jaollisuutta koskeva tulkinta, esim. *Pekka teki pöydästä korkean ~ kahvista väkevää*. Objektin ja e-NP:n tavoin loppuelementti käyttäytyy kieltolauseessa, jossa se taipuu kiellonalaisena partitiivissa (*Pekka ei tehnyt pöydästä korkeaa*).⁷ Yksinomaan objektimainen piirre on se, että elementti voi saada partitiivimerkinnän myös rajaamattoman aspektin ilmaise-miseksi (*Pekka tekee* [’on tekemässä’] ~ *toivoo pöydästä korkeaa*). Myös ISK:n (2004: 860) omassa esimerkissä *Sadosta odotetaan keskinkertaista* predikatiiviksi analysoitu loppuelementti on partitiivissa tilanteen aspektuaalisen rajaamattomuuden takia. Tällaisissa tapauksissa se osallistuu normaaliin objektin sijaoppositioon tilanteen rajattuutta (päätepisteeseen saakka etenemistä) ilmaisevan predikatiivin kanssa: *Sadosta saatiin keskinkertainen*.

Transitiivisen tuloslauseen loppujäsen noudattaa näin ollen kaikkia keskeisiä objektin merkintäsääntöjä, joten sen predikatiivina pitämisen perusteiksi jää lähinnä korrelaatiin jaollisuutta tietyin ehdoin heijastava sijamerkintä. Toisinaan tuloslauseenkin loppuelementti täyttää ISK:n (tilalauseen analyysin yhteydessä) esittämän ei-referentiaalisuuden kriteerin. Referentiaalisuuden perusteella transitiivilauseen objektin ja transitiivisen tuloslauseen predikatiivin välille olisi kuitenkin ilmeisen mahdotonta vetää rajaa, sillä objektit voivat ylipäättäänkin olla ei-referentiaalisia (ks. Vilkkuna 1992: luku 4). Kun transitiivisen tuloslauseen predikatiiveiksi analysoidaan adjektiivilausekkeiden lisäksi myös NP:itä (ISK 2004: 860–861), osoittautuu usein käytännössä mah-

7. On kuitenkin huomattava, että transitiivisen tulosrakenteen predikatiiviksi kutsuttu elementti on kiellon alaisena aina partitiivissa, kun taas intransitiivisessa tulosrakenteessa nominatiivisija voi säilyä.

dottomaksi ratkaista, onko kyseessä predikatiivi vai objekti: *Armeija kouluttaa pojista sotilaita* tai *Pekka teki laudoista linnunpöntön*.

ISK:n (2004: 849) esittämä luonnehdinta tuloslauseen ja eksistentiaalilauseen ”rakenteellisesta identtisydestä” osoittautuu kaikkiaan monessa suhteessa hataraksi. Se ei missään nimessä voi koskea koko tuloslauseen kategoriaa, jolloin sen pitäisi kattaa myös transitiiviset tapaukset. Ollaanpa tuloslauseen loppujäsenen syntaktisesta funktiosta mitä mieltä hyvänsä, subjektiksi siitä ei ole.

5 Konstruktion näkökulma

Koska epäprototyyppisten subjektien ja niitä muistuttavien elementtien (tilalauseen ja tuloslauseen ns. predikatiivien) erottelu näyttäytyy monin tavoin hankalana, lähestymme asiaa vielä kokonaiskonstruktion näkökulmasta. Tavoitteemme tässä luvussa on täsmentää jo luvun 3.2 lopussa esittämääme ajatusta, jonka mukaan elementin funktio verbin muuttujana (ensisijaisena täydennyksenä, ns. ykkösargumenttina) ja sen funktio kokonaiskonstruktiossa tulee erottaa toisistaan. Lähdemme siitä ajatuksesta, että jäsenysohjelma on ratkaistava nimenomaan konstruktiosalla: verbin muuttujalla on etusija kokonaiskonstruktion subjektiksi mutta vain siinä tapauksessa, että kokonaiskonstruktiossa on tarjolla subjektin tehtävä. Ellei näin ole, verbin muuttuja voi päätyä muuksi jäseneksi.

Vertailukohtaa analyysille voi hakea konstruktiokieliopissa (esim. Goldberg 1995) paljon huomiota osakseen saaneesta transitiivisuuden ja erityisesti objektin eräiden esiintymien käsittelystä. Tietyn ns. resultatiiviset konstruktioit vaativat objektin, jollaista konstruktioissa esiintyvä verbi ei itse aina valitse ja joka ei kuulu verbin argumenttirakenteeseen. Esimerkiksi intransitiivinenkin verbi voi esiintyä objektin kera tällaisissa *resultatiivirakenteiksi* kutsutuissa ilmauksissa (ISK 2004: 441 käyttää termiä *resultatiivimuotti*; vrt. Goldberg 1995). Myös fennistiikassa on käsitelty resultatiivirakenteen tapaisia ilmauksia, esimerkiksi rakennetta *Hevonen juoksi itsensä seipäaseen* (ks. Kangasmaa-Minn 1968: 57–59). Fennistiikassa tällaisia ilmauksia on yleensä analysoitu niin, että objektin esiintymisen mahdollistaa nimenomaan tulosta ilmaiseva adverbiaali (*seipäaseen*); kokonaiskonstruktiosta lähtevä analyysi on noussut esiin vasta tuoremmassa suomen kielen tutkimuksessa (Pälsi 2000). Resultatiivirakenteista on runsaasti tutkimuskirjallisuutta, emmekä tässä käsittele niitä enempää. Olennaista on, että NP:n asema verbin omana täydennyksenä (esim. verbin objektina) ei aina ole edellytys sen esiintymiselle kokonaiskonstruktion objektina, sillä verbin argumentit mukautuvat konstruktion tarjoamiin funktioihin ja konstruktio voi ottaa myös argumentteja, jotka eivät ole verbin itsensä valitsemia.

Tätä ajattelutapaa seuraten voi esittää, että tietyn elementin asema verbin muuttujana (ensisijaisena täydennyksenä) ei takaa sen pääsyä kaikkien sellaisten konstruktioiden subjektiksi, joissa kyseinen verbi voi esiintyä. Tämäntapaiseen ajatukseen pohjaa luvussa 4.2 esittelemämme Langackerin (1991a; 2008) analyysi englannin ns. näyttämösubjektirakenteista (joita edellä olemme kutsuneet myös lokaatiosubjektirakenteiksi). Niissä verbin oma muuttuja ei pääse lausetason muuttujaksi (subjektiksi),

vaan tehtävään valitaan merkitykseltään lokaalinen elementti. Kuten Langacker samassa yhteydessä toteaa, samoin toimivat myös monenlaiset lauserakenteen muunnoksina pidetyt konstruktiot, ilmeisimpinä esimerkkinä passiivi- ja impersonaalikonstruktio. Suomen eksistentiaalilause kuitenkin eroaa lokaatiosubjektirakenteista siinä olennaisessa suhteessa, että se ei aseta lokaliteettia ilmaisevaa NP:tä subjektiksi vaan jättää tämän paikallissijamuotoiseksi obliikvielementiksi, vaikka samalla taka-alaistaa-kin verbin muuttujan e-NP:ksi.

Jos eksistentiaalilauseetta ajatellaan konstruktiona tai ISK:n termein muottina, johon verbi ykkösargumentteineen sijoitetaan ja joka vaikuttaa sekä näiden muotoon että merkitykseen, voidaan nähdä yhtymäkohtia myös eksistentiaalilauseeseen ja resultatiivirakenteen välillä. Eksistentiaalilauseessa semanttis-kieliopillinen mukautuminen konstruktion vaatimuksiin kuitenkin koskee verbin ykkösargumenttia, resultatiivirakenteessa kakkosargumenttia. Eksistentiaalilauseessa verbin ykkösargumentilla on kahtalainen merkitystehtävä: se ilmaisee verbin kuvaaman prosessin muuttujaa, mutta kokonaiskonstruktion kannalta se on e-NP, jonka semanttista funktiota voi luonnehtia lokaliteetin sisällön ilmaisemiseksi. Vaikka e-NP siis onkin verbin ykkösargumentti, niin eksistentiaalilausekonstruktiossa se ei valikoidu subjektiksi, koska konstruktiossa ei ole tarjolla tällaista tehtävää. Kuten edellä luvussa 3 olemme perustelleet, ero ilmenee niin kieliopillisten, semanttisten kuin diskurssipiirteidenkin tasolla. Kaikki ne tekijät, jotka olemme luvussa 3 maininneet ja jotka selvästi erottavat e-NP:tä perussubjektista ja samalla subjektin käytössä olevista yleislingvivistisistä määritelmistä sekä luonnehdinnoista, toimivat samalla kriteereinä olla pitämättä e-NP:tä lausetason muuttujana ja lauseen subjektina.

Suomen eksistentiaalilauseessa on joskus nähty ergatiivisia piirteitä (Itkonen 1974; 1975), ja lisäksi e-NP:tä on verrattu passiivirakenteen objektiin (esim. Wiik 1974; Itkonen 1976). Koska eksistentiaalilauseen ominaisuuksiin kuuluu verbin muuttujan (e-NP:n) jättäminen vaille subjektin kieliopillisia, semanttisia ja diskurssipiirteitä, rakennetta voikin pitää eräässä mielessä passiivimaisena: verbin muuttuja kyllä ilmaistaan lauseyttimeen kuuluvalla NP:llä, mutta tämä NP ei toimi subjektina. Suomen eksistentiaalilause ei kuitenkaan nosta muuttujaksi myöskään paikallissijaista lokatiivi-NP:tä, mikä erottaa sen varsinaisista lokaatiosubjektirakenteista: Eksistentiaalilauseessa lokatiivi-ilmaus esiintyy paikallissijassa, jolla on normaali semanttinen tehtävänsä relaatiosuhteiden ilmaisijana ja joka myös osallistuu paikallissijojen keskinäisiin oppositiosuhteisiin ns. laadun ja suunnan dimensioilla. Eksistentiaalilauseeseen verbi ei myöskään kongruoi sen enempää lokatiivi-ilmauksen kuin e-NP:nkään kanssa, minkä voi ajatella suoraan heijastavan sitä, ettei kumpaakaan NP:tä nosteta rakenteessa fokaaliseksi.

Eksistentiaalilauseeseen semantiikassa voi nähdä myös ns. teemaorientaation piirteitä (Langacker 2008: 370–379).⁸ Teemaorientaatio edustaa käsitteistysmallia, jossa lähtökohtana ei ole tyypillisen transitiivilauseen tapaan agentti ja sen alulle panema voimadynaaminen vuorovaikutus (tällaista käsitteistystä Langacker nimittää *agenttiorientaatioksi*) vaan *teemaroolia* edustava osallistuja. Teemarooli on Langackerin käyttämä yleisnimitys sellaisista semanttisista rooleista, joiden edustajat eivät ole tilanteessa

8. Tästä huomiosta kiitämme Tiina Onikki-Rantajääsköä.

aloitteellisia: patientti, liikkuja, kokija ja nolla. Teemaorientaation käsitteellisenä perustana toimivat Langackerin mukaan maailmassa vallitsevat monenlaiset ei-dynaamiset suhteet: mm. se, että olioilla on ominaisuuksia, että ne sijaitsevat lokaatioissa ja että niiden kognitiivinen saavutettavuus sekä alttius ihmisen vaikutukselle vaihtelee. Teemaorientaatio liittyykin Langackerin (2008: 370) mukaan ”passiiviseen” maailmaan: näyttämöihin, lokaatioihin ja staattisiin tilanteisiin, joissa olioilla on ominaisuuksia. Langacker nostaa teemaroolin edustajat agenttien rinnalle sellaisiksi osallistujiksi, joilla on potentiaalia toimia tilanteiden fokaalisina, prominentteina osallistujina, ja se liittyy teemaorientaation käsitteen avulla mm. ergatiivikielten sijanmerkintäsystemiä.

Myös suomen eksistentiaalilauseessa voi konstruktiasolla nähdä teemaorientaation piirteitä, ja sen voi hyvin ajatella antavan e-NP:lle teemamaisen roolin. E-NP:n tarkoitehan on yleensä jossain lokaliteetissa sijaitseva olio, joka esitellään uutena. Samalla tämä konstruktioista periytyvä teemarooli jättää taka-alalle e-NP:n roolin verbin muuttujana, jolloin myös verbin näkökulmasta agenttimainen NP päättyy eksistentiaalilauseessa teemarooliin (*Pihalla juoksee lapsia*). Suomen eksistentiaalilause ei kuitenkaan kieliopillisilta ominaisuuksiltaan edusta puhdasta teemaorientaatiota siinä mielessä, että se ei aseta teemaelementtiä subjektiksi. Eksistentiaalilauseen semanttisena tehtävänä on ilmaista luonnollinen polku, jonka alkupisteenä toimii alkuadverbiaalin ilmaisema lokaliteetti tai adverbiaalinen puuttuessa implisiittinen, ulkoinen käsitteistäjän tarkastelunäkökulma. Kuten tässä kirjoituksessa olemme esittäneet, nämä ominaisuudet näkyvät monella tavoin eksistentiaalilauseen rakenteessa, semantiikassa ja e-NP:n diskurssipiirteisä.

6 Subjektin rajat

Olemme edellä argumentoineet verraten suppean subjektin rajauksen puolesta. Tiivistämme seuraavassa vielä näkemyksemme subjektista ja sen suhteista muihin lauseenjäseniin. Pyrimme rakentamaan lauseenjäsenysmallia, joka ottaa huomioon niin elementtien kieliopilliset (morfosyntaktiset), semanttiset kuin diskurssipiirteet ja tarkastelee lauseenjäsenfunktioita osana kulloistakin kieliopillista konstruktioita.

Kuten konstruktio (ja kielelliset kategoriat) yleensä, eksistentiaalilauseeseen ei ole selvärajainen. Esimerkiksi partitiivimuotoinen e-NP voi esiintyä myös verbinetisessä asemassa, ja toisaalta verbinjälkeisen e-NP:n ollessa nominatiivissa ei ero eksistentiaalilauseen ja sanajärjestykseltään käänteisen (VS) intransitiivilauseen välillä ole aina selvä (rajatapauksista ks. myös Vilkuna 1989). Tarkkaa rajaa e-NP:n ja perussubjektin välille on siis vaikea vetää. Ainakin verbinetinen partitiivimuotoinen e-NP kuitenkin käyttäytyy muiden e-NP:iden tavoin siinä suhteessa, ettei se asetu tilanteen alkupisteeksi (Ikola 1954: 224–226; Huumo 1997). Erot verbinetisen e-NP:n sisältävän ja kano-nisen e-lauseen välillä liittyvätkin lähinnä informaatorakenteeseen, esimerkiksi tutun ja uuden tiedon erottamiseen, mutta eivät eksistentiaalilauseen omaan perusermerkitykseen tai alkupisteen valintaan (Huumo 1997). Tätä tukee myös se, että todellisessa kielenkäytössä e-NP on useimmiten tarkoitteeltaan ei-inhimillinen (Helasvuo 2001: 100). Myös eksistentiaalilauseen verbi on vain harvoin agenttiivista subjektia edellyttävä –

tyypillisessä eksistentialilauseessa verbinä on pelkistetty *olla*, ja subjekti on tarkoitteeltaan ei-inhimillinen aines tai paljous.

Jos kielioppia ajatellaan kognitiivisen kielitieteen mukaisena käyttöpohjaisena systeeminä (ks. erityisesti Barlow & Kemmer 2000), jossa kukin käyttökerta aktivoi ilmauksen aseman kielellisenä yksikkönä, on luonnollista, että eksistentialilauseen käyttö keskittyy niihin tapauksiin, joissa sen merkityskin on lähinnä ydinmerkitystä: verbi on pelkistetty (yleensä *olla*-verbi) ja subjekti ei-inhimillinen ja ei-agentiivinen (Helasvuo 2001: 100). Tämä sopii hyvin yhteen edellä käsittelemämme teemaorientaatio-oletuksen kanssa: Todellisessa kielenkäytössä esiintyvien eksistentialilauseiden verbit painottuvat vahvasti sellaisiin, joiden muuttujan roolina on teema, kun taas esimerkiksi agentiiviset verbit ovat konstruktiossa hyvin harvinaisia. Voi ajatella, että tarkasteltaessa ISK:n monikäyttöisiä lausetyyppejä (jotka vastaavat Hakasen 1972 käyttöön ottamaa termiä *normaalilause*) ja eksistentialilauseita juuri yksittäisten elementtien semanttisten tehtävien kautta, siis ykkösargumenttien semanttisten roolien sekä verbin merkityksen tasolla, näillä rakenteilla on jonkin verran yhteistä käyttöalaa. Kuitenkin yksittäisten elementtienkin tyypilliset tehtävät eroavat toisistaan selvästi. Esimerkiksi agentiivisuus ja elollisuus ovat tyypillisiä piirteitä perussubjektille mutta epätyypillisiä e-NP:lle. Jos taas monikäyttöisiä lausetyyppejä ja eksistentialilauseita kontrastoidaan abstraktimmalla semanttisella tasolla, nähdään, että konstruktiot ovat varsin erilaiset, sillä (verbin ilmaiseman toiminnan kannalta) agentiivinenkaan eksistentialilauseen ykkösargumentti (*Pihalla juoksee lapsia*) ei toimi lauseessa alkupisteenä, jonka kautta tilannetta tarkasteltaisiin. Tässä suhteessa se poikkeaa selvästi monikäyttöisten lausetyyppien perussubjektista, joka esiintyy tyypillisesti lauseen teemapaikalla ja toimii alkupisteenä.

Hankalampi kuvausongelma on tilalause, jota nähdäksemme ei tulisi pitää ollenkaan yhtenäisenä lausetyypinä ainakaan ISK:n määrittelemissä puitteissa. Tilalauseet vaihtelevat muodoltaan niin paljon, että kategoriaan mahtuu monien muiden lausetyyppien muotokriteerit täyttäviä tapauksia. Yleensä konstruktiokieliopin mukaisella konstruktiolla ajatellaan olevan muoto ja merkitys, ja tiukemman konstruktiomääritelmän mukaan (esim. Goldberg 1995: 4) konstruktioksi luokitellaan kiteytyneet ilmaukset, joiden kokonaismerkitys ei ole ennustettavissa osien merkitysten perusteella. Väljempi konstruktion määritelmä (Goldberg 2006: 3) taas lukee konstruktioksi kaikki muodon ja merkityksen kiteytyneet yhdistelmät (tuore suomenkielinen katsaus konstruktiokieliopin eri suuntiin ja niiden suhteisiin on esim. Kotilainen 2007: 13–18). Tilalauseen ongelmana on, että sillä on kyllä melko yhtenäinen merkitystehtävä – jossain paikassa vallitsevien olosuhteiden kuvaaminen – mutta muotonsa puolesta se on hajainen eikä muodosta konstruktiota. Tilalauseeksi kutsuttu kategoria on pikemminkin useiden eri konstruktioiden leikkauspiste, merkitysalue, jonne kurottavat niin transitiivilause, intransitiivilause, eksistentialilause kuin kopulalausekin ja jossa esiintyy erilaisia näiden konstruktioiden sulaumia. Tästä sulaumaluonteesta hyvä osoitus on eräissä tilalauseen alatyypeissä esiintyvän nominatiivimuotoisen NP:n käyttäytyminen, jossa voi nähdä piirteitä predikatiivin, objektin tai e-NP:n käyttäytymisestä.

Eksistentialilauseen ja muiden sitä läheisesti muistuttavien konstruktioiden subjektikysymyksessä olemme päätyneet analyysitapaan, jossa e-NP ja sitä muistut-

tavat tila- ja tuloslauseiden (ISK:ssa predikatiiveiksi analysoidut) elementit erotetaan omaksi, subjektista erilliseksi lauseenjäsenkategoriakseen – tätä voidaan kuvata Helasvuon (1996) termillä e-NP tai Karlssonin (1982) termillä *jekti*. Olennaista on, että kyseinen jäsen ei ole sen enempää subjekti, objekti kuin predikatiivikaan, eikä sitä siksi tule määritellä näitä lauseenjäseniä koskevien kieliopillisten kriteerien kautta. Sellainen ratkaisu, jossa e-NP luokitetaan epäprototyyppiseksi subjektiksi, on monella tapaa ongelmallinen silloin, kun kategoriaa yritetään luonnehtia prototyyppisen jäsenen ominaisuuksien kautta (vrt. edellä esiteltyihin ISK:n subjektin ja perussubjektin määritelmiin) – e-NP:hän on ominaisuuksiltaan melkein pä vastakkainen perussubjektin määritelmien kanssa. (Ks. Helasvuo 1996: 349–351.)

Kuten muutkin lauseen nominaaliset ydinjäsenet (subjekti, objekti ja predikatiivi), myös e-NP:t voivat olla referentiaalisia tai ei-referentiaalisia, mutta referentiaalisuus ei voi olla riittävä kriteeri elementin syntaktiseksi luokittamiseksi. Referentiaalisuus on tyypillistä subjekteille ja objekteille, ei-referentiaalisuus taas (kopulalauseiden) predikatiiveille, mutta kuten tiedetään, kunkin kategorian alle mahtuu paljon poikkeuksia. E-NP on tyypillisesti referentiaalinen, sillä se esittelee uuden tarkoitteen, mutta sillä on (etenkin tilalauseissa) myös ei-referentiaalisia käyttöjä, joihin liittyy poikkeuksellista, osin predikatiivimaista morfosyntaktista käyttäytymistä: kieltä ei aiheuta partitiivia ja eräissä tapauksissa eli ns. tuloslauseissa obliikvisijalla ilmaistun muutoksenalaisen enteetin jaollisuus vaikuttaa sijamerkintään.

Näin rajattu e-NP on kategoriana jossain määrin heterogeeninen, mutta silti yhtenäisempi ja ennen kaikkea rajoiltaan selkeämpi kuin ISK:n (ja fennistisen tradition enemmistön) olettama laaja-alainen subjekti, joka kattaa perussubjektien lisäksi e-subjektit, tai ISK:n määrittelemä predikatiivi, johon luetaan myös tila- ja tuloslauseiden loppu-NP:t. E-NP on objektin ja predikatiivin tavoin tyypillisesti lauseen loppupuolella esiintyvä jäsen, lauseen kuvaaman luonnollisen polun ”alavirran” osallistuja. Se luonnehtii lauseen alkupuolella esiteltyä lokaliteettia tai muuta ulottuvuutta tuomalla siihen uuden tarkoitteen, joka kuitenkin tyypillisesti jää taka-alalle ja jota ei seurata diskurssissa (ks. Helasvuo 1996). E-NP muistuttaa predikatiivia sikäli, että se voi olla paitsi NP myös adjektiivilauseke; subjekti ja objekti sitä vastoin ovat NP:itä.

Tällaisen analyysin etu on, että e-NP erottuu selvästi muista kieliopillisella sijalla merkittävistä ydinargumenteista. Se eroaa ensinnäkin subjektista, joksi siis luemme vain ISK:n perussubjektin (sekä sen muunnoksina pitämämme infinitiivirakenteiden genetiivisubjektit).⁹ Rajatapauksia näiden funktioiden välillä kyllä esiintyy, ja joitain niistä olemme pohtineet yllä. Toiseksi e-NP erottuu objektista, jonka esiintymiseltä on lauseen transitiivisuus ja siten myös perussubjektin esiintymismahdollisuus samassa lauseessa, ellei kyse ole passiivin tapaisesta muunnoksesta. Kolmanneksi e-NP erottuu predikatiivista, jonka esiintymisympäristöksi jää vain kopulalause – tämäkin on selkeärajainen konstruktio, jossa lisäksi esiintyy myös perussubjekti. Distribuution

---

9. ISK:n erikoislausetyyppinä esittelemää ”genetiivialkuista” lausetyyppejä (ks. asetelma s. 848, s. 862 monikkomuodossa ”genetiivialkuiset lausetyypit”), jossa on mukana genetiivisubjektillisiakin rakenteita, ei käsityksemme mukaan pitäisi käsitellä lausetyyppinä ollenkaan. Tässä emme ole halunneet puuttua tähän ongelmavyhteen tilan puutteen vuoksi.

kannalta e-NP siis eroaa sekä objektista että predikatiivista siinä, ettei se sovi samaan lauseeseen (perus)subjektin kanssa – objekti ja predikatiivi taas nimenomaan esiintyvät sellaisissa lausetyypeissä, joihin sopii myös subjekti. Verbin argumenttirakenteen näkökulmasta e-NP on subjektin tavoin funktio, johon yleensä asettuu verbin ensisijainen täydennys, mutta lausekonstruktiossa sen tehtävä eroaa monella tavoin subjektin tehtävästä, ja näiden esiintymisympäristöt ovatkin keskenään hyvin erilaisia.

Kokoamme lopuksi vielä tiiviisti yhteen esittämämme jaottelun ja sen perusteet:

Subjekti on lauseen semanttisena ja diskursiivisena alkupisteenä toimiva nominatiivimuotoinen NP, jonka kanssa predikaattiverbi kongruoi luvussa ja persoonassa. Subjekti on (lähes aina) verbin semanttinen ykkösargumentti. Subjekti esiintyy transitiivi-, intransitiivi- ja kopulalauseissa ja ilmaisee kognitiivisen kieliopin termin lausetason muuttujan. Näin määritellyn subjektin ala kattaa ISK:n perussubjektin. Subjekti on tavallisesti referentiaalinen ja sen tarkoite on useimmiten tuttu ja referentiaalisesti jatkuva (se ei siis jää kertamaininnan varaan vaan sitä seurataan diskurssissa pitempään).

Objekti on transitiivilauseessa esiintyvä NP, jonka sija vaihtelee partitiivin ja ns. totaaliobjektin sijojen (eli genetiivin, nominatiivin ja persoonapronomineilla akkusatiivin) välillä. Sijan valintaa säätelevät yhtäältä objekti-NP:n oman tarkoitteen jaollisuus ja kvantifiointi, toisaalta lauseen aspektiin sekä kielteisyyteen tai myönteisyyteen liittyvät seikat. Objekti esiintyy samassa lauseessa perussubjektin kanssa ja ilmaisee prototyyppisesti (ei siis aina) toiminnan kohteen ja skemaattisesti (= aina) lauseen ilmaiseman prosessin ensisijaisen kiintopisteen. Objekti on lähes aina verbin semanttinen kakkosargumentti. Poikkeuksena tähän ovat mm. luvussa 4.2 käsitellyt lokaatiosubjektin sisältävät tapaukset (esim. *Piha vilisi käärmeitä*), joissa objektiksi päätyy poikkeuksellisesti ykkösargumentti, sekä luvussa 5 käsitellyt resultatiiivikonstruktioiden omat objektit. Objekti on tavallisesti referentiaalinen, ja se viittaa yleensä ei-inhimilliseen tarkoitteeseen, joka voi olla tuttu tai uusi diskurssissa (Helasvuo 2001: 90, 92). Objektin tarkoitetta seurataan yleensä diskurssissa pitempään.

Predikatiivi on kopulalauseessa (*olla*-verbin yhteydessä) esiintyvä NP tai AP, jonka tehtävä on kuvailla, luokitella tai identifioida subjektin tarkoitetta. Adjektiivipredikatiivin sija vaihtelee nominatiivin ja partitiivin välillä, ja sijojen ero heijastaa subjektin tarkoitteen laadusta tehtyä tulkintaa. Predikatiivi esiintyy samassa lauseessa subjektin kanssa ja on tavallisesti ei-referentiaalinen (poikkeuksena ns. identiteettipredikatiivi).

E-NP on eksistentiaalilauseessa (ymmärrettyinä laajasti eli siten, että kategoria sisältää ISK:n tilalauseen sekä intransitiivisen tuloslauseen kategoriat) esiintyvä NP tai (harvoin) AP, joka on tavallisesti verbin semanttinen ykkösargumentti muttei laukaise kongruenssia eikä omaksu alkupisteen tai lausetason muuttujan tehtävää. Sen sijamerkintä vaihtelee nominatiivin ja partitiivin välillä riippuen sen omista jaollisuuteen ja kvantifiointiin liittyvistä ominaisuuksista sekä lauseen kielteisyydestä

tai myönteisyydestä. E-NP on tyypillisesti referentiaalinen ja sen tarkoite on tavallisesti uusi. Tarkoitetta ei yleensä seurata diskurssissa pitempään. (Helasvuo 2001: 99–100.) Etenkin ei-referentiaaliset e-NP:t voivat esiintyä kieltolauseessa myös nominatiivissa. E-NP:n tyypillinen sijainti on verbinjälkeinen.

Lähteet

- BARLOW, MICHAEL – KEMMER, SUZANNE (toim.) 2000: *Usage-based models of language*. Chicago: University of Chicago Press.
- CHAFE, WALLACE L. 1994: *Discourse, consciousness, and time. The flow and displacement of conscious experience in speaking and writing*. Chicago: University of Chicago Press.
- COMRIE, BERNARD 1981: *Language universals and linguistic typology*. Second edition. Chicago: The University of Chicago Press.
- CROFT, WILLIAM 2001: *Radical Construction Grammar*. Oxford: Oxford University Press.
- GIVÓN, TALMY (toim.) 1983: *Topic continuity in discourse. A quantitative cross-language study*. Amsterdam: John Benjamins.
- GOLDBERG, ADELE 1995: *Constructions. A construction grammar approach to argument structure*. Chicago: Chicago University Press.
- 2006: *Constructions at work. The nature of generalization in language*. Oxford: Oxford University Press.
- ETELÄMÄKI, MARJA 2006: *Toiminta ja tarkoite. Tutkimus suomen pronominista* tämä. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- HAKANEN, AIMO 1972: Normaalilause ja eksistentiaalilause. – *Sananjalka* 14 s. 36–76.
- 1978: *Kontrastiivista lauseanalyysia. Eksistentiaalilauseet*. Turun yliopiston suomalaisen ja yleisen kielitieteen laitoksen julkaisuja 8. Turku: Turun yliopisto.
- 1980: Existential clauses. Introduction. – *Congressus Quintus Internationalis Fenno-Ugristarum Pars III* s. 155–159. Turku: Turun yliopisto.
- HAKULINEN, AULI 1983: Subjektikategoria vai nomiaalijäsenten subjektimaisuus? – Auli Hakulinen & Pentti Leino (toim.), *Nykysuomen rakenne ja kehitys 1* s. 238–251. Tietolipas 93. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- HAKULINEN, AULI – KARLSSON, FRED 1979: *Nykysuomen lauseoppia*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- HAKULINEN, AULI – KARLSSON, FRED – VILKUNA, MARIA 1980: *Suomen tekstilauseiden piirteitä. Kvantitatiivinen tutkimus*. Helsingin yliopiston yleisen kielitieteen laitoksen julkaisuja 6. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- HELASVUO, MARJA-LIISA 1996: Ollako vai eikö olla – eksistentiaalilauseen subjektin kohtalonkysymys. – *Virittäjä* 100 s. 340–356.
- 2001: *Syntax in the making. The emergence of syntactic units in Finnish conversation*. Studies in discourse and grammar 9. Amsterdam: John Benjamins.
- HELASVUO, MARJA-LIISA – LAITINEN, LEA 2006: Person in Finnish. Paradigmatic and syntagmatic relations in interaction. – Marja-Liisa Helasvuo & Lyle Campbell (toim.), *Grammar from the human perspective. Case, space and person in Finnish* s. 173–207. Current Issues in Linguistic Theory 277. Amsterdam: John Benjamins.
- HUUMO, TUOMAS 1994: Näkökulmia suomen ja viron sanajärjestyseroihin. – Helena Sulkala & Heli Laanekask (toim.), *Lähivertailuja 8: Suomalais-virolainen kontrastiivinen seminaari Hailuodossa 7.–9.5.1994* s. 21–39. Research reports from the Department of Finnish and

- Saami, University of Oulu 40.
- 1997: Partitiivisubjekti ja tilajatkumot. – *Sananjalka* 39 s. 65–98.
- IKOLA, OSMO 1954: Suomen lauseopin ongelmia I–III. – *Virittäjä* 58 s. 209–245.
- 1961: *Lauseopin kysymyksiä. Tutkielmia nykysuomen syntaksin alalta*. Tietolipas 26. Helsinki: SKS.
- ITKONEN, TERHO 1974: Ergatiivisuutta suomessa I. – *Virittäjä* 78 s. 379–398.
- 1975: Ergatiivisuutta suomessa II. – *Virittäjä* 79 s. 31–65.
- 1976: Erään sijamuodon ongelmia. – *Opuscula Instituti linguae Fennicae, Universitas Helsingiensis* 53 s. 173–217. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- ISK = HAKULINEN, AULI – VILKUNA, MARIA – KORHONEN, RIITTA – KOIVISTO, VESA – HEINONEN, TARJA RIITTA – ALHO, IRJA 2004: *Iso suomen kielioppi*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- KANGASMAA-MINN, EEVA 1968: Verbi- ja objektikategorioiden keskinäisistä suhteista. – *Sananjalka* 10 s. 55–65.
- KARLSSON, FRED 1982: Kieliteorian relevanssi suomen kielen opetukselle. – Fred Karlsson (toim.), *Suomi vieraana kielenä* s. 89–114. Helsinki: WSOY.
- KEENAN, EDWARD 1976: Towards a universal definition of “subject”. – Charles N. Li (toim.), *Subject and topic*. New York: Academic Press.
- KOTILAINEN, LARI 2007: *Konstruktioiden dynamiikkaa*. Painamaton väitöskirja. <https://oa.doria.fi/bitstream/handle/10024/29208/konstruk.pdf?sequence=1>. Viitattu 10.5.2010
- LANGACKER, RONALD W. 1987: *Foundations of cognitive grammar. Vol. 1. Theoretical prerequisites*. Stanford: Stanford University Press.
- 1991a: *Concept, image, and symbol. The cognitive basis of grammar*. Berlin: Mouton de Gruyter.
- 1991b: *Foundations of cognitive grammar. Vol. 2. Descriptive application*. Stanford: Stanford University Press.
- 2008: *Cognitive grammar. A basic introduction*. Oxford: Oxford University Press.
- 2009: Cognitive (Construction) Grammar. – *Cognitive Linguistics* 20–1 s. 167–176.
- LEINO, PENTTI 1993. *Polysemia – kielen moniselitteisyys*. Kieli 7. Helsinki: Helsingin yliopiston suomen kielen laitos.
- LEVIN, BETH – RAPPAPORT HOVAV, MALKA 2005: *Argument realization*. Cambridge: Cambridge University Press.
- PALANDER, MARJATTA 1991: Puhe- ja kirjakielen sanajärjestyseroja. – *Virittäjä* 95 s. 235–254.
- PENTTILÄ, AARNI 1956: Subjektin totaalisuudesta ja partiaalisuudesta. – *Virittäjä* 60 s. 28–49.
- PÄLSI, MARJA 2000: Finnish Resultative Sentences. – *SKY Journal of linguistics* 13 s. 211–250.
- SCHLACHTER, WOLFGANG 1958: Partitiv und Inkongruenz beim Subjekt des Finnischen. – *Finnisch-Ugrische Forschungen* 33 s. 3–95.
- SHORE, SUSANNA 1992: *Aspects of a grammar of Finnish*. Painamaton väitöskirja. Macquarie University, Sydney. Pdf-tiedostona osoitteessa http://www.helsinki.fi/hum/skl/english/dept/shore_publications.htm.
- SIRO, PAAVO 1960: Suomen yksinäislauseen perustavia ongelmia. – *Sananjalka* 2 s. 36–51.
- 1964: *Suomen kielen lauseoppi*. Helsinki: Tietosanakirja oy.
- TALMY, LEONARD 2000: *Toward a cognitive semantics. Volume 1. Concept structuring systems*. London: The MIT Press.
- TIAINEN, OUTI 1998: Referenttien kuljettaminen diskurssissa. – *Virittäjä* 103 s. 498–528.
- TOIVAINEN, JORMA 1986. Suomen subjektin piirteitä. – *Sananjalka* 28 s. 31–46.
- VILKUNA, MARIA 1989: *Free word order in Finnish. Its syntax and discourse functions*. Helsinki:

- Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- 1992: *Referenssi ja määräisyys suomenkielisten tekstien tulkinnassa*. Suomi 163. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- 1996: *Suomen lauseopin perusteet*. Helsinki: Edita.
- VISK = HAKULINEN, AULI – VILKUNA, MARIA – KORHONEN, RIITTA – KOIVISTO, VESA – HEINONEN, TARJA RIITTA – ALHO, IRJA 2004: *Iso suomen kielioppi*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. Verkko-versio, viitattu 31.1.2010. <http://scripta.kotus.fi/visk> URN:ISBN:978-952-5446-35-7.
- WIIK, KALEVI 1974: *Suomen eksistentiaalilauseiden ”subjekti”*. Turun yliopiston fonetiikan laitoksen julkaisuja 13. Turku: Turun yliopisto.

SUMMARY

On the subject of subject in Finnish

This article examines the category of the subject in the Finnish language and explores ways in which it can be described and defined in relation to other syntactic functions. The authors examine the subject in relation to a variety of different clause types and give detailed analyses of certain problematic constructions. The authors pose the question as to whether a non-prototypical subject (from a grammatical and semantic perspective) can also be deviant as regards its discourse properties. Among the grammatical features examined are case marking, agreement and syntax, semantic considerations (e. g. the semantic role of the subject), its relation to other sentence elements and its semantic function as regards the sentence as a whole. The latter perspective is particularly linked to the question of which Finnish subjects fulfil the role of the subject as defined in cognitive grammar, i. e. which function as a clause-level trajector and as a starting point for the construal of the relationship and its participants. The starting point function of the subject creates a bridge between the semantic and discourse level, as the starting point function can be viewed both as a semantic and a discursive feature. One important discourse feature is whether the subject introduces a referent and whether that referent is mentioned again later in the discourse. It is apparent that the syntactic, semantic and discourse properties typical of subjects do not always co-occur and therefore, the category of the subject appears rather different depending on which properties are given more weight.

The authors seek to establish a model which takes into consideration such grammatical, semantic, and discursive features of the sentence and which examines syntactic functions as part of each respective grammatical construction. The model argues for a relatively narrow definition of the subject. The subject is viewed as the sentence's semantic and discursive starting point which functions as a nominative NP and with which the predicate verb agrees in number and person. The subject is (almost always)

the semantic first argument of the verb. The subject can appear in transitive, intransitive, and copulative sentences and expresses the clause-level trajector in terms of cognitive grammar. The subject is typically referential and its referent is usually a given and referentially continuous, i.e. it is not mentioned only once but is tracked throughout the discourse.

Separate from the subject, the authors postulate a syntactic category which they entitle the E-NP ('existential NP') – an element that appears in either an existential clause or a state clause. It can be a noun phrase or (more rarely) an adjectival phrase, which is normally the semantic first argument of the verb, though it does not trigger agreement, and it assumes neither the role of the starting point nor of the clause-level trajector. Its case marker fluctuates between the nominative and the partitive case, depending on such matters as its own features relating to countability and quantification, as well as on whether the sentence is affirmative or negative. The E-NP is typically referential and its referent is normally new. Indeed, the referent is not usually tracked further in the discourse. Non-referential E-NPs in particular can appear in the nominative case in negative clauses. The typical position of the E-NP is after the verb.

Kirjoittajien yhteystiedot (address):

Marja-Liisa Helasvuo
Turun yliopisto
etunimi.sukunimi@utu.fi

Tuomas Huumo¹⁰
Tarton yliopisto
etunimi.sukunimi@ut.ee

---

10. Tuomas Huumon osuuden tässä tutkimuksessa rahoitti Viron Tiedesäätiö (Eesti Teadusfond, grant ETF7552).